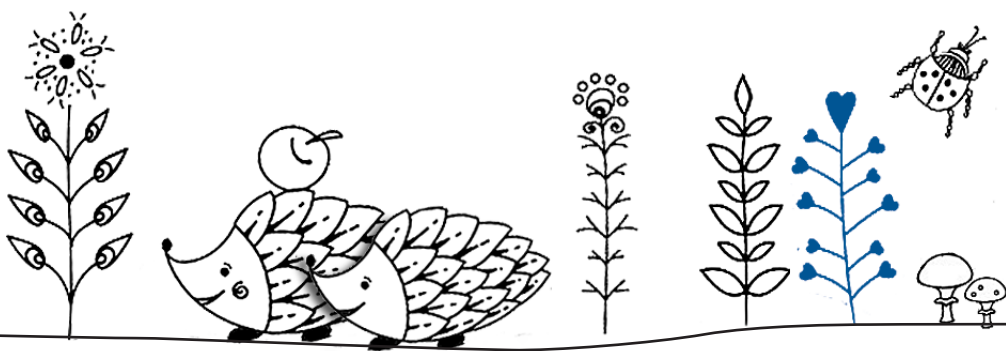

СБОРНИК

С ДОБРИ ПРАКТИКИ ЗА ПРИОБЩАВАНЕ НА ДЕЦА СЪС СОП

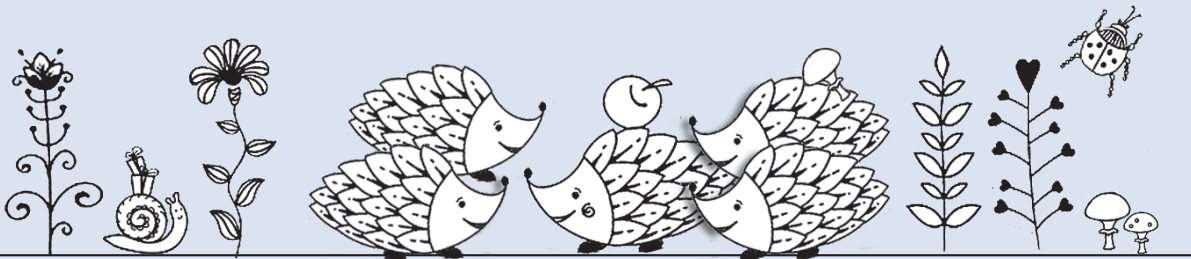

Приказка за таралежите

По време на ледниковата епоха много животни измрели от студ. Таралежите, като видели това, решили да се съберат на групи. Така щели да се топлят взаимно. Ако не бил един проблем: с бодлите си всеки наранявал най-близките до него. Тогава решили да се отдалечат и започнали малко по малко да умират от измръзване. Трябвало да вземат решение: да приемат бодлите на другарчетата си или да изчезнат от лицето на Земята. Мъдростта надделяла и решили да останат заедно.

По този начин се научили как да понесят малките рани, нанесени им от близките до тях същества, но и как да заглаждат бодлите си, за да не се нараняват взаимно. Защото, за да оцелеят техните малки, а и те самите, най-важна била тяхната топлина. Така таралежите успели да просъществуват.

Най-добрата връзка не е тази, която свързва идеалните хора, а онази, при която всеки се научава да живее с недостатъците на другите и да признае техните качества.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	4
Създаване на подкрепяща образователна среда за деца със специални нужди в детските градини Фондация „Карин дом“, гр. Варна	5
Всички деца са добри ОДЗ 13 „Детска радост“, Варна	8
Диетичното хранене като фактор за интеграцията на децата в детските ясли и градини Българска асоциация „Целиакия“ и лекарски екип от Варна	10
Прилагане на комбинирана форма на обучение на деца с тежки и множество увреждания Дневен център за деца с увреждания, Свищов	11
Програма „Приказкотерапия“ ОДЗ 14 „Дружба“, Варна	14
Социализацията на децата със СОП ЦДГ „Мирослава“, Пловдив	16
Инициативата „Играя, съобразявам, толерантен съм“ СОУ „Димитър Талев“, Добрич	19
Мобилен център за работа с деца със СОП ОУ „Иван Вазов“, Горна Оряховица	21
Моделът „Карлстад“ за учене на език Моника Ингемарсон, Норвегия	23
Програма „Летящ старт“ Правителството на Уелс	26
Програма „Поколения“ (Síolta) Отдел за образователни политики в ранното детство към Министерството на образованието на Ирландия	28
Мобилни детски градини SOS Детски селища Босна и Херцеговина	30
Програма „Пътуване в действие“ Национален съвет за учебни програми и оценка, Ирландия	32
Програма „Мини зоокът“ ЦДГ 8 „Христо Ботев“, Варна	34
„Интеграция чрез творчество“ Организация „Местенцето“, София	36
Игротерапия „Парашут“ Седмична детска градина „Теменуга“, Плевен	37
Опитът на ОДЗ „Щастливо детство“ - Пловдив ОДЗ „Щастливо детство“, Пловдив	39

УВОД

Фондация Карин дом е неправителствена организация, основана през 1994 г. с мисията да подпомага социалната интеграция на децата със специални нужди и техните семейства, чрез професионални услуги, подкрепа и повишаване на общественото съзнание.

Ранното обхващане и включване на деца със специални нужди (деца с увреждания/деца със специални образователни потребности) в общообразователните детски градини има редица ползи. За периода от 1996 г. до 2014 г. организацията подпомага интегрирането на 238 деца със специални нужди в общообразователни детски градини и училища. Опитът на Карин дом показва, че колкото в по-ранна възраст деца със специални нужди са включени в средата на своите връстници, толкова по-лесно те се интегрират и изграждат социални взаимоотношения с тях. Това налага приоритетно предоставяне на координирана, адекватна и ефективна подкрепа в детските градини, която да осигури подкрепяща среда за интегрираното обучение и социализация на децата със специални нужди.

От 2014 г. Карин дом засили взаимодействието си с детски ясли и градини в гр. Варна във връзка с реализацията на проект „Създаване на подкрепяща среда за деца със специални нужди в детските градини“. Целта на проекта е създаване на ефективен модел на подкрепа за деца със специални нужди в общообразователните детски градини чрез споделяне на опита и добрата практика на Карин дом. Дейността по този проект и неговите резултати до август 2015 г. са описани в изданието.

В настоящия сборник са представени практики на детски градини, начални училища и организации, които са създали подкрепяща среда за деца със специални нужди и с това са подпомогнали приобщаващото образование за тези деца да се осъществи. Подборът е извършен въз основа на постъпили заявления в рамките на обявения за това конкурс. Практиките са описани в еднаква структура. За допълнителна информация са посочени контакти.

СЪЗДАВАНЕ НА ПОДКРЕПЯЩА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА ЗА ДЕЦА СЪС СПЕЦИАЛНИ НУЖДИ В ДЕТСКИТЕ ГРАДИНИ

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

Фондация „Карин дом“, гр. Варна

Същност на добрата практика

От 2014 г. Карин дом стартира проект „Създаване на подкрепяща образователна среда за деца със специални нужди в детските градини“, който разширява предоставяните услуги за деца със СОП в детски ясли и градини. Тази дейност се извършва в следните насоки:

- консултации на родители за подпомагане адаптацията и прехода на деца със СОП в детски ясли и градини;
- оценка на актуалното състояние на деца със СОП или деца с други емоционално-поведенчески и обучителни трудности в детската градина;
- оценка на нуждите на тези деца, организиране на подкрепяща среда в детската градина и планиране на корекционна работа;
- проследяване на развитието на децата;
- диференциране на състоянията и трудностите при деца със СОП от деца с емоционално-поведенчески трудности;
- подпомагане на педагозите и детето по време на занимания в групата;
- консултиране, мотивиране и обучение на учители, родители и заинтересовани страни относно методи, подходи и материали за работа с деца със СОП.

За успешния преход и адаптация на дете със СОП към детска ясла/ градина от ключово значение е да се изгради доверие и сътрудничество между семейството, специалистите и учителите в детската градина. Специалистите, които работят с конкретното дете със СОП, предлагат подкрепа на учителите от детската градина, особено когато последните не се чувстват достатъчно подготвени да приемат детето със специални потребности в общо-образователната среда.

При наличието на социален асистент на детето, се предлагат консултации/обучение в прилагането на специфичните методи, използвани от специалистите при работа с конкретния случай. В интерес на детето и семейството е да има координация и синхрон на всички заинтересовани страни, участващи в подпомагане развитието на детето, така че прилаганите подходи да водят в една посока до надграждане на неговите умения и знания. Практиката показва, че когато родителите участват активно в този процес, се отчитат по-добри резултати по отношение на напредъка на детето.

Посещенията, разговорите и предложенията на специалистите допринасят за плавния преход и за това учителите да се чувстват по-уверени, а родителите – по-спокойни, че за детето им ще бъдат полагани качествени грижи.

При прилагането на тази практика участват специалисти със следния профил: психолог, специален педагог, логопед, кинезитерапевт. В зависимост от състоянието и нуждите на конкретното дете работата на тези специалисти е индивидуална или в екип.

Целеви групи

Деца със специални образователни потребности от 2 до 7 години. Родители на деца със СОП. Учители, социални асистенти, ресурсни учители и други специалисти, работещи с деца със СОП в детските ясли и градини.

Методология

За реализирането на практиката е направен подбор на детски градини от различни райони на гр. Варна, където броят на децата със специални нужди е над 10 и/или имат необходимост от повишаване на компетентностите за прилагане на подходи при работа с тези деца. Въз основа на оценка на нуждите в избраните детски градини е организирано теоретично и практическо обучение на учителите в Карин дом. След което от детските градини са подадени децата, които имат затруднения в отделни области на развитието си. Проведени са

срещи с родителите и при тяхно съгласие е направена оценка на състоянието и нуждите на детето и разработен индивидуален план с цели и задачи, с които са запознати работещите с детето учители и специалисти, и семейството. Специалистите от Карин дом провеждат посещения в избраните детски градини, където наблюдават и подпомагат обучителната и игрова дейност на детето със СОП в група, работят индивидуално с него, изготвят помощни материали, дискутират и консултират учители, родители и специалисти. Резултатите се измерват чрез анкетни проучвания сред родители и учители, както и чрез анализ на постиженията въз основа на индивидуалните планове и оценки на постиженията при децата.

Основни методи, които са съществени при прилагането на тази практика са: коучинга на родители, учители и други лица от обкръжението на детето; и семейно-ориентирания подход.

Коучингът се използва за разпознаване и подобряване на съществуващите знания и практики, развиване на нови умения и насърчаване на процес на самооценка и учене от страна на коучвания. Ролята на коуча е да създаде подкрепяща и насърчаваща среда, в която коучът и коучваният заедно да изследват и разсъждават върху настоящите практики, да прилагат нови умения и компетенции с обратна връзка и да се справят с предизвикателни ситуации. Крайна цел на коуча е устойчиво представяне, при което коучваният има компетентност и увереност за саморефлексия, корекция и пренасяне на новите умения и стратегии в други ситуации, когато това е подходящо. Подкрепата при коучинга включва 1) помагане на коучвания да осъзнае и анализира настоящото си знание и начин на действие, 2) създаване на алтернативи и план за подобро знание и действие с помощ от коуча, колкото е необходимо, 3) помагане на коучвания да направи самооценка на своето знание и действия с обратна връзка от коуча, докато коучваният стане компетентен и уверен, че може да постигне личните си цели.

Семейно-ориентираният подход означава включване на семействата като партньори и активни участници в осигуряването на необходимата подкрепа и ресурси, а не като клиенти и пасивни реципиенти на помощ и подпомагане. (Weissbourd, 1987) Партньорството означава, че родители и други членове на семейството работят заедно със специалисти/учители в преследване на обща цел, където взаимоотношението между семейството и специалиста се основава на споделено вземане на решения, споделена отговорност, взаимно доверие и взаимно уважение. (Dunst, 2000)

Акцент се поставя върху силните страни на семейството и детето, използване на позитивни послания в консултирането на семейства и фокусиране върху възможностите за развитие на децата, а не върху техните дефицити.

Дейности

Дейностите са реализирани в партньорство основно с три детски градини в гр. Варна: ОДЗ 13 „Детска радост“, ОДЗ 14 „Дружба“ и ЦДГ 8 „Христо Ботев“. Допълнително са включени и други детски ясли и градини, където са извършени консултации/ обучения на учители, родители и деца.

Основна дейност е обменът между специалисти от Карин дом и учители, специалисти и други заинтересовани страни, имащи пряко отношение към детето в детската градина. Той се изрази в провеждане на обучения и лекции за учители по теми, свързани с техните потребности и интереси, някои от които са: партньорство и ефективна комуникация с родители, методи и подходи при работа с деца със СОП, агресията, справяне с неприемливо поведение, справяне с професионалното прегаряне и др. Обменът включи и организиране на кръгли маси и срещи за дискутиране на проблематиката и търсене на решения за подобряване на подкрепата за деца със специални нужди в детските градини.

Провеждани са периодични консултации и консултации на място в детските градини с учителите, при които се обсъждат конкретни насоки и се предоставя подкрепа за справяне с поведенчески проблеми при работа с децата, обучителните, двигателни или логопедични затруднения, непосредствено в ежедневните дейности и занимания. Провеждат се периодични срещи, обсъждания и сътрудничество между специалистите от Карин дом и ресурсния учител, социалния асистент в детската градина. Консултации и подкрепа се предоставят и на родителите на деца с различни емоционално-поведенчески трудности, инициирани от родители или учители.

Съществена дейност е директната работа с децата, при която се прилага индивидуален подход и внимание. Детето се подпомага по време на груповата работа за включване в игрови, обучителни и ежедневни дейности, корекция на неприемливото поведение и изработване на нови адаптивни модели, подпомагане на комуникацията. Участието на кинезитерапевт в дейностите подпомогна адаптацията на заниманията спрямо възможностите на деца с двигателни затруднения, правилното позициониране на децата на работните маси, позициониране по време на сън и правилно придвижване, асистиране и прилагане на специфични техники, подбор на правилни материали за занимания, както и участието им в спортни занимания в групата. В зависимост от потребностите на детето специалистът може да работи и индивидуално с детето.

Във връзка с подобряване на подкрепящата среда за детето в групата се изготвят визуални разписания и символни картинки, изобразяващи ежедневните дейности. Те са предоставени за ползване в групите, като целта им е да подобри комуникацията, разбирането, структурирането на дейността, справянето с поведенческите проблеми и подобряване на самостоятелността, както на децата със СОП, така и на останалите деца.

Цели и резултати

Основна цел е да се увеличи подкрепата за деца с различни затруднения в детските градини, като се повиши сътрудничеството и обменът между специалисти, учители, родители, ресурсни учители и асистенти. При работата с родители и учители акцент се поставя върху подобряване на разбирането им за състоянието и потребностите, социалното функциониране и интеграция на децата; да се мотивират родителите за сътрудничество; да се насочат за допълнително консултиране, терапия, ресурсно подпомагане /ако няма такова/ и др. според потребностите на детето; да се овладеят нови стратегии за справяне с поведенческите трудности; да се дефинират трудностите и проблемите на учителите при пряката им работа и да се подкрепят.

Резултатите по отношение на 34 деца, обхванати в дейностите в трите детски градини, показват напредък в развитието при 79% от децата съгласно текущите оценки, като при останалите напредъкът е частичен – само в отделни области на развитие. Допълнително е предоставена подкрепа и консултации на родители на 46 деца със специални нужди по отношение на тяхната адаптация, преход към детска градина, затруднения. По отношение на децата с различни емоционално-поведенчески трудности, превантивната работа и своевременна интервенция намаляват риска от евентуална бъдеща проява на обучителни трудности или разстройства в детското поведение.

Диференцирането на състоянието и проблематиката при деца със СОП от деца с емоционално-поведенчески трудности доведе до по-добра корекционна работа.

Подобряването на разбирането за състоянието и поведенческите особености след проведените тематични срещи и обучения, осигуряването на мотивирано сътрудничество от страна на родителите, след проведените консултации, удовлетворяването на специфичните индивидуални потребности на децата/ресурсно подпомагане, социален асистент, терапия и др./ постепенно води до подобряване на социалното им функциониране и обучение. По този начин е подпомогната работата на учителите в групите.

Устойчивост и възможност за мултиплициране

Практиката показва интензивен обмен и сътрудничество между родители, учители, специалисти, асистенти и ресурсни учители, който е в полза на детето. В рамките на този обмен се развиват компетенциите на отделните страни за разбиране потребностите на децата и създаване подкрепяща среда за децата със СОП в детските градини. Мотивацията на учителите за прилагане на усвоените от тях подходи и знания за работа с деца със СОП е основен фактор за постигане на устойчивост на тази подкрепяща среда в детската градина.

Практиката е основана на работа в партньорство между доставчици на социални и образователни услуги, и родители, споделяне на знания и опит, предоставяне на подкрепа. Откритият диалог и взаимно учене са ключови за мултиплицирането на тази практика.

Адрес и координати на организацията

гр. Варна, местност „Св. Никола“, п. к. 104,
тел: +359 52 302 517,
e-mail: karindom@karindom.org
www.karindom.org

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

ОДЗ 13 „Детска радост“, гр. Варна

Същност на добрата практика

Ние създадохме практики и стратегии за успешно приобщаване на деца със СОП в масовите детски градини в рамките на проект „Всички деца са добри“. Проблемът, който искахме да решим, е свързан със слабата информираност за моделите на взаимодействие на значимите възрастни (родителите и учителите) с децата с дефицити в различни области на развитието, вкл. социално неприемливи поведенчески прояви.

Целеви групи

16 деца на възраст от 3 до 7 год., които посещават детското заведение и са с изявиени проблеми в развитието и поведението.

14 педагогически кадри, служители в детското заведение.

20 родители на деца със СОП, над 200 деца, които посещават ОДЗ 13, около 400 родители, които се запознаха с дейности и похвати при работата със своите деца

Методология

Подходът ТЕАССН – терапия и обучение на деца с аутизъм и подобни комуникативни нарушения.

Системата Шулверк

Шулверк е активна форма на работа, включва няколко елемента, изгражда контакт и доверително отношение под формата на игра с музикалните инструменти и по този начин се развива комуникацията. Децата откликват на ритъма, движението и музиката.

Музикотерапията е занимателна както за деца, така и за възрастни, бори стреса и емоционалните разстройства, създава чувство на принадлежност към групата и спомага за по-бързото сплотяване и изграждане на доверие, макар и невербално. Музикотерапията дава възможност децата със СОП да използват различни начини за комуникации – жест, мимика, музикален инструмент. Музикотерапевтичната работа приобщава емоционално, стимулира ги да комуникират и да не остават изолирани. Музиката е отлично средство за адаптация и комуникация, отключва емоционално децата- набляга на силните им страни.

Цели и резултати

Стремежът ни е да изграждаме позитивна, подкрепяща среда за равен шанс за развитие на всички деца. През тези години сме се сблъскали с различни предизвикателства.

В началото на 2012/2013 учебна година ОДЗ „Детска радост“ посещаваха 223 деца. Две от тях бяха с поставени диагнози, чиито родители потърсиха специализирана подкрепа както от специалистите, които работят в детската градина – педагози, психолог на длъжност педагогически съветник и логопед, така и от външни институции, които работят със съответните дефицити – Фондация „Карин дом“, Логопедичен център Варна, Ресурсен център Варна и Агенция за социално развитие „Вижън“.

След началото на занятията в детското заведение установихме, че макар и недиагностицирани, са се открили 16 деца с определени задръжки в развитието и с поведенчески проблеми, които изискват по-специално внимание. Инициирахме екипни срещи с психолог, логопед и ресурсен учител за разясняване възможността за подкрепа на децата преди постъпването им в училище. Довериха ни се седем семейства и техните деца бяха включени на ресурсно подпомагане.

Работихме за осигуряване на подкрепяща, уважаваща и загрижена среда, в която родителите и общността да погледнат без страх и притеснение на децата със СОП. Работихме едновременно в следните направления:

- обогатяване на подкрепящата среда за децата със СОП;
- организиране и провеждане на практически обучения за родители и педагози;

- изграждане на доверие и задълбочаване на контактите учител-родител и последващо сътрудничество за благо на децата;
- ранно диагностициране на проблемите и ранна интервенция за преодоляването им за по-благоприятно цялостно развитие на децата.

Резултати от прилагане на подхода TEACCH са:

- намаляване на зрителните и слуховите дразнители и подобряване на качествата на вниманието;
- усилване на визуалната стимулация чрез поставяне на ясни граници – както физически, така и визуални;
- повишаване на разбирането и желанието за учене;
- понижаване на тревожността.

Учителите прилагат успешно основните идеи на подхода: изработват и прилагат в ежедневието си визуални разписания за различните дейности през деня в групите. Това има добро въздействие върху всички деца, тъй като те са по-организирани, когато предварително се указват дейностите и правилата за тяхното реализиране.

Дейности

Обогатяване на подкрепящата среда

В детската градина има обособено пространство – ателие за индивидуална работа с деца със СОП. То е изградено с подходящи мебели, позволяващи децата със СОП да заемат удобни за тях пози на тялото и да прилагаме някои от техниките за сваляне на напрежението чрез физически упражнения. Пространството е структурирано по лесен за ориентиране от страна на децата начин, за да могат да изградят чувство за автономност и независимост в „нашия“ свят. В специален шкаф с полици са подредени и систематизирани материалите за работа, така че и децата да знаят и да се чувстват спокойни в предстоящите занимания. Материалите са достъпни и за родителите, които проявяват интерес и им дават нови идеи за подходящи игри, които да прилагат и у дома, принтирахме и ламинирахме цветни илюстрации, обозначаващи съответни пространства и дейности.

Обучение за учители

Обучени бяха 12 педагози на тема: „Подходът TEACCH за работа с деца с нарушения от аутистичен спектър“ с лектори от фондация „Карин дом“. Подходът цели структуриране на средата и обозначаване на конкретни пространства и средства за по-лесна адаптация и ориентация на децата. Това е важно както за децата със СОП, така и за тези в норма.

Използвайки визуалните разписания, детето се научава как да следва реда на извършваните дейности. По този начин ние можем донякъде да контролираме неговия избор на дейност, а детето се чувства по-спокойно и концентрирано.

Обучение за родители

Работата ни с родителите е сред най-деликатните задачи, особено когато при детето има някакъв проблем. Обикновено родителите интуитивно усещат затруднения в комуникацията, подозират, че детето им е различно, но не могат да го признаят гласно и издигат бариери.

Музиката и ритъмът са алтернативен вид комуникация, която спомага за „отключване“ развитието на речта и сваля напрежението, тъй като дава нови начини за себеизразяване на децата. Целта ни бе деликатно да се докоснем до родителите и в неформалната среда на играта и музиката и да създадем непринуден диалог. Това обучение бе от изключително значение при взаимодействието ни с родителите – те „откриха“ нови хоризонти за комуникация с децата им – чрез музиката.

Устойчивост и трансфер на практиката

Проектът е финансиран по Програма на Община Варна за образователна интеграция на деца и ученици от различни етнически групи и в неравностойно социално положение през 2013 г.

Практиката е с дългосрочна визия, тъй като реализираме оптимално дейностите по проекта: използване на материалната база, прилагане на методи и подходи за приобщаващо образование.

Адрес и координати на организацията

Директор: Тина Боянова
 тел/факс.: 052/740 627, odz13_varna@abv.bg
 www.odz13-varna.com

ДИЕТИЧНОТО ХРАНЕНЕ КАТО ФАКТОР ЗА ИНТЕГРАЦИЯТА НА ДЕЦАТА В ДЕТСКИТЕ ЯСЛИ И ГРАДИНИ

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

Българска асоциация „Целиакия“, екип от лекари в детските клиники на УМБАЛ „Света Марина“ под ръководството на доц. д-р Миглена Георгиева и доц. д-р Ружа Панчева, отдел „Здравеопазване“ към Община Варна.

Същност на добрата практика

Целиакията е причинена от протеина (глутена), който се намира в житото, ръжта, ечемика и понякога овесените ядки. Непоносимостта към глутен е едно много често срещано заболяване сред децата. В момента единственото ефективно лечение е през целия си живот засегнатите от целиакия да спазват безглутенова диета. Не съществува лекарство, което да предотврати увреждане, ако не се спазва такава диета. Ето защо храненето става един от основните фактори за качеството на живота на децата с целиакия и може да се превърне в сериозна пречка пред интеграцията на тези деца в масовата образователна среда, особено в ранната детска възраст. Специалистите в тази сфера, както и институциите, които провеждат и изпълняват политиките за образование и грижа в ранна детска възраст, трябва да намерят адекватни решения, за да гарантират основни права на децата. Въпреки че се налага да се спазват някои правила по отношение на храненето, животът на децата с целиакия може да бъде интензивен и щастлив. Не е нужно и семейството на детето с целиакия да прави компромиси с качеството си на живот.

В практиката са установени следните проблеми:

- малък брой от диагностицираните деца, нуждаещи се от диетично хранене, посещават детска ясла или градина – от диагностицираните повече от 400 деца само 134 посещават детска ясла или градина;
- тези, които посещават детските ясли или градини, не са подкрепени в храненето си, особено в организационно отношение;
- няма нормативно разрешение за внасяне на храна от родителите в случай на специфични хранителни потребности;
- няма общоприет начин за определяне на нуждаещите се от диетично хранене.

С оглед намаляване на преградите пред включването на децата, нуждаещи се от безглутенови храни в масова образователна среда, беше изработена програма и модел за организиране на хранене на деца със специфични хранителни потребности в детските заведения на Община Варна. Това им осигури възможност да посещават детските ясли и градини без страхове и притеснения за здравето или за хранителния режим на децата. За целта е разработен наръчник с рецепти за приготвяне на хранителните менюта за децата с целиакия и други хранителни заболявания.

В момента се работи за допълнителни промени в нормативната уредба, които да улеснят по-масовото използване на този подход.

Целеви групи

Деца с различни алергии и непоносимости, както и заболявания, изискващи придържането към определена диета на възраст от 0 до 7 години. Някои от тях са и със специални образователни потребности.

Методология и дейности

Под ръководството на Община Варна бяха организирани експертни работни срещи с участието на представителите на Общината, фирмите ангажирани с изхранването в детските градини и училищата, лекарите, пациентските организации, Регионалната здравна инспекция и отдела „Безопасност и качество на храни“.

След постигане на всеобщо разбиране, в процедурите по обявяване на обществената поръчка за организиране на храненето в детските заведения, Община Варна добави и изискване за осигуряване на диетично хранене.

С решение на Общинския съвет е повишен размера на средствата за храна за децата на безглутеново меню. Фирмата, която доставя храните в детските градини, добави новите продукти към асортимента, който предоставя.

Сформирана е комисия в УМБАЛ „Света Марина“ от екип от лекари и представител на Община Варна, която въз основа на изследвания да определя вида диета за всяко конкретно дете. Издават се протоколи със срок на действие една година.

Цели и резултати

Основната цел е да се осигури възможност децата със специални хранителни нужди и хронични заболявания да посещават детските заведения, като им бъде осигурено подходящото за тях хранене.

Този проблем изцяло е решен в детските ясли, като всеки момент предстои да се реши и за детските градини. Проблемът и в детските градини е свързан с въвеждането на безглутеново меню, за което е необходим по-висок нормативно определен размер за разход за храната.

Разработен е примерен сборник с менюта за деца, нуждаещи се от различни хранителни диети.

Устойчивост и трансфер на практиката

Всички участници в проекта работят доброволно, отделяйки от личното си време и влагайки професионална и човешка енергия.

Следващите стъпки са :

- Да се реализира моделът за безглутеновата диета и в детските градини.
- Да се организира процес по включване на диетичното хранене и в практиките на фирмите, които осигуряват кетъринг в училищата в Община Варна.
- Издаване на сборник с рецепти за хранене на деца със специални нужди. Сборникът да получи одобрение от Национални център по общественото здраве и анализи.
- Да се организира конференция, на която да се сподели практиката на Община Варна, което да даде възможност да се приложи в цялата страна.
- Да се регламентира внасянето на продукти, които пациентите с целиакия, фенилкетонурия и левциноза получават безплатно по здравна каса, в кухните на детските заведения. Тези продукти се получават от родителите и в случай, че храненето се поема от детските заведения, те остават неизползвани. Става дума за пакетирани продукти, чието получаване от аптеката става със запис в протокола и рецептурната книжка.

Адрес и координати на организацията

Българска асоциация „Целиакия“

лице за контакт: Мария Гичева – координатор за Варна

тел: 0895 68 69 89

www.bacbg.org

ПРОГРАМА „ПРИЛАГАНЕ НА КОМБИНИРАНА ФОРМА НА ОБУЧЕНИЕ НА ДЕЦА С ТЕЖКИ И МНОЖЕСТВО УВРЕЖДЕНИЯ“

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

Дневен център за деца с увреждания, гр. Свищов

Същност на добрата практика

Дневният център за деца с увреждания (ДЦДУ) – гр. Свищов е комплекс за предоставяне на социални услуги в общността за деца с увреждания. От общо 35 деца на възраст от 3 до 18 години, които посещават Центъра, 27 са включени в системата на образованието. Те са напълно интегрирани и подкрепени с ресурсни учители и/или индивидуален план за работа през учебната година.

Решението за включване на всяко отделно дете, както и изборът на формата му на обучение, е решение на родителите, а ролята на специалистите от Дневния център е свързана с обективното и коректно предоставяне на информация за съществуващите възможности в общността, както и за нивото на развитие на детето.

Дневният център се е утвърдил като услуга, която осигурява необходимото съдействие и координиране на процеса на интеграция, като работи активно с децата, родителите и представителите на различните образователни организации.

От създаването на ДЦДУ през 2008 год., екипът на социалната услуга води целенасочена политика за промяна на обществените нагласи и осигуряване на възможности за приемането на децата в детските градини и училища, с оглед гарантиране на правото им да получат образование.

Целеви групи

Деца със специални образователни потребности от 3 до 18 години. Родители на деца със СОП. Учители, работещи с деца със СОП в детските градини и училищата.

Методология

В годините на работа са утвърдени различни модели на взаимодействие между социалната услуга, образователните структури и семействата.

Пълна интеграция в образователната система

Прилага се при деца със слабо изразени дефицити, интелектуално съхранени или с временни задръжки в развитието. В повечето от тези случаи ролята на специалистите от ДЦДУ е краткосрочна, насочена предимно към психологична подкрепа на детето и неговите родители и/или оказване на терапевтична подкрепа за корекция/компенсация на слабо изразен дефицит. Тези деца сравнително бързо се адаптират в учебната среда и учителите не срещат трудности в тяхното приобщаване и интеграция. Подкрепата на специалистите от Дневния център е временна и опосредства плавната подготовка и преминаване на детето към средата на детската градина или училището, както и периода на адаптация в реалната образователна среда.

Интегрирана форма на обучение с ресурсен учител

По-голяма част от децата, ползващи социални услуги в ДЦДУ, попадат в тази категория. Това са деца с различна диагноза, вид и степен на увреждане, които по обективни причини не са в състояние да покрият държавните образователни изисквания, трудно привикват към училищната среда или средата в детската градина и имат нужда от специфична грижа. При тях са осигурени от два до три пъти седмично индивидуални занятия в детските градини или училищата с ресурсен учител, като включването им в редовни учебни часове се определя строго индивидуално за всяко дете. Много често деца с диагнози от аутистичния спектър престояват до 2-3 учебни часа дневно и тогава индивидуалните занятия се съчетават в учебното време на класа/групата и/или във времето за свободни игри и мероприятия.

Дейности

В процесите на избор на най-подходящи модели за включване на децата в масова образователна среда се утвърди подход на последователна и системна съвместна работа на учителите със специалистите от социалната услуга.

Първоначално в структурираната работна среда на Дневния център децата постепенно усвояват или доразвиват основни функционални умения, базови академични познания, получават нужната терапия, което ги подготвя за по-добра адаптация към образователната среда. Полагат се специални усилия за съхраняването на редовната посещаемост в детската градина или масовото училище. Всички деца, които се интегрират с помощта на Центъра, имат осигурени лични асистенти и транспорт от учебното заведение.

Въпреки усилията, които се полагат от специалистите на Центъра и ресурсните учители, проблемът с осигуряването на реален качествен достъп до образование за децата с множествени увреждания, умерена и тежка степен на умствена изостаналост не е решен. Те трайно остават извън образователната система. Единствената форма на обучение, достъпна за тях, е индивидуалната форма. Според нас тя не може да остане единственото приемливо решение, тъй като лишава детето от възможността да общува със своите връстници и да израства заедно с тях. Липсват утвърдени учебни програми, форми и методи на обучение, подходящи за тяхното специфично състояние и възможности. На местно ниво се отчете и липса на ресурси като цяло – квалифицирани учители, специални педагози, подходяща архитектурна и структурирана работна и образователна среда.

Наличието на тези проблеми, съпроводено от анализи и обсъждания на местно ниво, доведоха до подемане на инициатива през 2014 година от страна на Дневния център за деца с увреждания и Помощно училище „Иван Вазов“ – с. Ново село, община Велико Търново, подкрепена от ОУ „Филип Сакелариевич“ в гр. Свищов. Разработиха се предложения до Регионалния инспекторат по образование в гр. Велико Търново. Като резултат, в началото на учебната 2014-2015 год., беше разрешено включването на децата с множествени увреждания в индивидуална форма на обучение като ученици на ОУ „Филип Сакелариевич“ – Свищов. Проведените междуинституционални срещи на местно ниво, с активното участие на родителите, доведе до подписване на споразумение за сътрудничество и подкрепа между Дневен център за деца с увреждания – Свищов и ОУ „Филип Сакелариевич“ – Свищов.

По този начин стартира индивидуалната форма на обучение на деца с множествени увреждания, която се предоставя от учители от масовото училище, с активното използване на наличните ресурси на социалната услуга.

ДЦДУ осигурява подходяща среда за обучението на децата, както и необходимите дидактични материали. Всички разходи, свързани с осигуряването на комфорта и удобството, са за сметка на социалната услуга. Специалистите от Центъра спомогат за изграждането на добри взаимоотношения с родителите и сравнително бързото адаптиране на децата към учителите и на учителите към децата.

Чрез социалната услуга децата са обгрижени във всеки момент – задоволени са техните физиологични нужди, телесен комфорт и лична хигиена, а това е предпоставка за добра и целенасочена работа.

Специалистите от Центъра, заедно с ресурсните учители, учителите от общообразователното училище и родителите, изготвят базови и актуални оценки на нуждите на децата. На тяхна база се разработват и индивидуални планове, с ясно очертани насоки за работа, които са основа за изграждането на индивидуалните учебни програми.

През първите месеци, учителите получават обучение и подготовка за използване на адекватни на спецификата на конкретните деца подходи и стратегии за обучение и за справяне с неприемливото поведение. Такива са информацията за начина, по които могат да използват визуалните разписания, конкретни методи за справяне с прояви на неприемливо поведение, основните правила при използването на социални похвали и поощрения, както и тяхното постепенно редуциране във времето.

Първоначално индивидуалните занятия на учителите с децата се осъществяват в присъствието на специалист от ДЦДУ. Поетапно с привикването на децата към работата с учителите, започва промяната и в средата, и в задачите. Учителите от своя страна, постепенно развиват практически умения за работа с деца с множествени увреждания; справят се все по-добре и откриват индивидуалните способности на децата.

Обучаемите деца периодично посещават ОУ „Филип Сакелариевич“, където играят с другите ученици в двора на училището, на новоизградената детска площадка, както и присъстват на организираните празници. Техните учители ги представят на останалите деца, разказват за тях и по този непринуден начин се създават познания и приятелства между децата.

Цели и резултати

Децата получават реален достъп до качествена услуга, свързана с тяхното обучение и личностно развитие. Те имат възможност да се срещат със свои връстници, да участват в общи дейности с други деца, като по този начин развиват своите познавателни, комуникативни и поведенчески умения.

Учителите развиват компетентности да избират учебно съдържание и да го представят по подходящи начини за различните групи деца с увреждания. Те виждат и преживяват успеха на своите ученици. Развиват умения за създаване на толерантна и включваща среда, за използване на широк набор от стратегии за насърчване на ученето и взаимодействието между децата.

Не на последно място следва да се отбележи благоприятното психологическо въздействие върху родителите. Те изживяват радостта децата им да са ученици, да имат уроци и домашни, да се включват в детски празници и други дейности.

Устойчивост и възможност за мултиплициране

Така развитата мрежа и изградени добри партньорства, на практика осигуряват достъп до образование на всяко дете, независимо от степента и вида на увреждането му. Индивидуалният подход, достъпът до наличните ресурси на местно ниво, са предпоставки за осигуряване на равни възможности пред всички лица с увреждания, за пълноценното им участие в обществения живот.

Адрес и координати на организацията

гр. Свищов, п.к. 5250, ул. „Княз Борис I“ № 36,
тел: 0631/40032, 40039, Теменужка Тодорова
e-mail: dcdu_svishtov@mail.bg
www.dcdu-svishtov.org

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

ОДЗ №14 „Дружба“, гр. Варна

Същност на добрата практика

Използването на приказките и разиграването на приказни сюжети създава среда, в която децата чрез личното и общото преживяване на различни чувства като доверие, търпение, съпричастност, приятелство, изграждат умения за споделяне и уважение на различието.

Включването на деца със специални образователни потребности в пресъздаването на различни приказки поставя акцент върху техните възможности и потенциал, а не върху дефицитите им. По този начин се подпомага приобщаването на децата с увреждания, особено в ранния период на личностното им развитие. Ролевите игри, драматизацията, работата в екип им помагат да учат като се забавляват. Връстниците им от своя страна се научават да приемат различията и да проявяват всички общочовешки ценности по естествен начин в ежедневието процес на взаимодействие.

Дейностите, свързани с изразяването пред публика, както и съвместните мероприятия с родители, провокират децата да дават най-доброто от себе си, да развият увереност и удовлетворение от постигнатите резултати. Екипът на детската градина прави специален целенасочен подбор на приказките и на ролевите разпределения, за да могат да бъдат стимулирани процесите по себеизразяване, овладяване на емоциите и развитие на емпатия.

Практиката има 3 модула.

- „Магията на приказките“. Групова работа с родители с цел развиване на умения за по-добра комуникация с децата. След поставен казус и инструкции, участниците в групата съчиняват самостоятелно приказка, насочена към изграждането на увереност и толерантност във взаимоотношенията.
- „Приказките като терапевтично средство за работа с деца“. Групова работа с учители с цел развиване на умения за по-добра комуникация с децата в групата, както и за подобряване на общуването между самите деца. След поставен казус и инструкции, участниците в групата съчиняват самостоятелно приказка, насочена към изграждането на увереност и толерантност във взаимоотношенията.
- ПРИКАЗКОТЕРАПИЯ. Групова работа с деца със СОП в масови групи. Използват се и приказки, съчинени от родителите и учителите за развиване и утвърждаване на ценности като вяра, доброта, съпричастност, толерантност у децата. След дискусия и пресъздаване на любими моменти от приказката посредством ролева игра, следва рисуване на героя, който е най-помагач или който има нужда от помощ.

Целеви групи

Децата на възраст 4 – 6 години, включително и деца със СОП.

Родители и учители в ОДЗ 14 „Дружба“.

Методология

Основните методи са свързани с психодрамата и куклотерапията, както и със системата на Монтесори, фокусираща се върху изграждането на прогнозируема, организирана и насърчаваща индивидуалното учене среда, която осигурява възможност за конструирането на образователни ситуации, насочени към формиране на собствените убеждения и ценности.

Практическото приложение на системата на Монтесори се основава на човешките заложби – човек изследва, изучава, движи се, споделя с групата, човекът е независим и взема самостоятелни решения, създава ред, развива самоконтрол, прави разлика между идеи и опит, използва креативно въображението, работи усилено, повтаря, концентрира се, перфекционизира постиженията си.

Детето винаги научава нещо, което индиректно го подготвя да научи нещо друго, като обучението се превръща в забавно откритие, вместо в тежка и скучна работа.

Дейности

Дейностите са заложили в три отделни модула.

- Училище за родители. Родителите и учителите заедно създадоха 3 приказки – за страха, за притеснението и за агресията. У дома родителите четат приказките на децата си, обсъждат ги и постепенно откриват положителните промени в поведението на децата, както и развитие във връзката родител – дете. Това ги мотивира с радост и нетърпение да очакват и да участват в следващи срещи.
- Училище за учители. Учителите заедно и след обсъждане на значими казуси също създават приказки.
- Театрално ателие „Приказките“ за децата от 4 до 7 годишна възраст с трудна социална адаптация. Написаните приказки и целенасоченото включване на определени деца в тях послужиха част от тях да се справят с различни прояви на енуреза (напикаване), агресия (неправомерно удряне на предмети и хора) или страхове (от кучета), при други допринесоха за повишаване на самооценката им, развиха морални ценности и приятелство.

За успеха във всяка една от дейностите е нужно постоянство, доверие, търпение и обич. Работата е осъществявана в създадено игрово пространство, с богатство от различни кукли за драматизация, с които могат да работят и най-малките деца.

Цели и резултати

Целта е подкрепа на психоемоционалното развитие на детето чрез развиващи и насърчаващи методи за преодоляване на емоционални дефицити (агресивност, хиперактивност, тревожност, стресови състояния) и за постигане на равнища на конструктивно изразяване на емоциите.

Резултати за децата

- Създадена позитивна среда, в която всяко дете може да изяви способностите си, талантите си и да се постави в ролята на другия.
- Развива се умението у децата да разбират различните от тях, да се грижат за тях и да ги подкрепят.
- Развиват се разбирането за общочовешките ценности и поведенчески умения, за да ги преживяват и изразяват в ежедневно си общуване с връстниците.
- Формира се трайна и позитивна промяна в нагласите спрямо децата със СОП и мотивация за толерантност на участниците в целевите групи.
- Децата опознаха света на емоциите, научиха се да разпознават различните им проявления и влиянието им върху поведението и отношенията.

Родителите се научиха:

- да гледат, четат и разбират приказките по коренно различен начин – да общуват с децата си на техния език;
- да подпомагат развитието на социалното и емоционално поведение на децата;
- да пишат „лечебни“ приказки и да общуват с децата си позитивно.

Учителите се научиха да:

- пишат терапевтична приказка с цел овладяване на даден проблем в групата;
- провеждат групови занимания с децата за отработване на емоции и отношения и за изграждане на стимулираща, радостна, приемаща и спокойна среда за учене и общуване с и между децата.

Устойчивост и трансфер на практиката

Адаптирането и апробирането на приказкотерапията за осигуряване на подкрепяща образователна среда за деца със СОП е част от проект на детското заведение „Аз съм с теб“, финансиран от Програма за интеграция на деца със СОП на Община Варна. Партньор по проекта е екипът на ЦДГ № 38 „Ян Бибиян“.

Приказкотерапията е иновативна форма на работа както със семейството, така и с децата. Започнатото ще промени нагласите към приказките и все по-често ще се обръщат към тях с цел възпитание и превенция на негативно поведение.

Ефектите в дългосрочен план се свързват с устойчиви промени в трите ключови за развитието на децата сфери – образователната среда в детската градина, семейството и личностното развитие на детето.

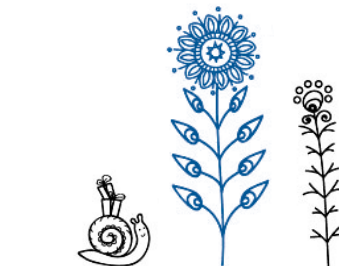
В детската градина се осигуряват подходящи условия за развиване потенциала на всяко дете чрез организиране на дейности за формиране на толерантно отношение към децата с различни проблеми и към децата със СОП. Създава се позитивна образователна среда за успешна адаптация и приемане на децата със СОП чрез обогатяване на дидактичните ресурси и на материалната база.

Привличат се семействата като партньори в каузата за подкрепа на децата със СОП. Самите родители стават активни за постигане на толерантност, взаимопомощ и добронамереност в обществените нагласи спрямо „различните“ чрез организиране на съвместни инициативи с родители и деца.

Практиката е приложима при споделено желание от страна на учителите и родителите и след фокусирано обучение.

Адрес и координати на организацията

ОДЗ №14 „Дружба“ – Варна
Емилия Досева – психолог;
тел: 052 303 295
e_doseva71@abv.bg

СОЦИАЛИЗАЦИЯТА НА ДЕЦАТА СЪС СОП

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

ЦДГ „Мирослава“, гр. Пловдив

Същност на добрата практика

Социализацията на децата със СОП е предизвикателен, продължителен и неравен процес, в който възрастните – учители и родители – и децата изграждат заедно своето общо пространство и своите взаимоотношения.

Основен фокус на работа е изграждането на образователна среда, която едновременно прави възможна адаптацията на детето със СОП към детската градина, но и откриването на ресурсите на детето от страна на учителите.

Приоритет за нас е осигуряването на възможност за плавна адаптация на детето в ДГ, създаване на емоционален комфорт, изграждане на чувство на доверие и сигурност, овладяването на умения за самообслужване, общуване и игра, участие в групата и образователно-възпитателния процес.

Специални усилия се полагат за подкрепа на детето в процеса на опознаване и приспособяване към средата и в процеса на усвояване на поведенчески модели.

Ние вярваме, че детската градина и хората, работещи в нея, са водещи в процеса на приобщаването на детето със СОП. Затова работата беше насочена към това да бъдат обхванати всички равнища и аспекти, които осигуряват доброто взаимодействие. Затова планирахме дейности за: обучение на учителите за работа с деца със СОП; осигуряване на достъпна архитектурна и информационна среда; приобщаване на детето към групата, както и на другите деца към него; консултации със специалисти при прилагането на индивидуалния подход към детето, към изграждане на взаимоотношенията в групата, в която то е включено, и към взаимодействието с родителите.

Учителите и целият персонал на детската градина участват в различни форми за повишаване на квалификацията им за работа с деца със СОП и прилагането на индивидуален подход, съобразен с потребностите на детето.

Работи се целенасочено с децата и родителите от групата, а по-късно и с всички останали, за формиране на позитивно и толерантно отношение към различието.

Прави се проучване и анализ на нагласите на децата и родителите, анализ на информацията, разговори с родителите и различни специалисти, с компетенции в работата с деца със СОП и форми за срещи и за саморазвитие чрез формата „Училище за родители“.

Целеви групи

Всички деца от съответната група, в която има дете със СОП; Учителите и персонала на детската градина; Децата със СОП; Родителите

Методология

Споделяме нашия модел за създаването на ефективно партньорство с родителите, институциите и НПО при изграждането на достъпна, подкрепяща среда за деца със СОП, който може да се прилага успешно и в други детски градини и училища.

Ние работихме заедно и едновременно в няколко направления:

- Отчитане на нуждите от базова, допълнителна и поддържаща квалификация на всички в детската градина. Изграждането на добри, уважителни и подкрепящи взаимоотношения и на приобщаваща образователна среда е отговорност на всички.
- Изграждане на приобщаваща материална и информационна среда. Оценка на нуждите от подобряване на материалната база, от осигуряване на обучителни помагала, от оптимизиране на формите и методите на организация на работата с децата.
- Изграждане на ефективно сътрудничество с родителите чрез:
  - изясняване и постоянен мониторинг на взаимните очаквания на родителите и екипа от развитието на процеса;
  - обобщаване, анализ и оценка на получените резултати, които ни послужиха за изработване на модел за взаимодействие между детската градина и семейството;
  - отчитане на ефективността на модела за създаване на среда и сигурност за деца със СОП и неговата приложимост в различни ситуации.
- Разработване на индивидуални модели и подходи за работа с децата със СОП, които отговарят на техните потребности.
- Осигуряване на външна допълнителна подкрепа чрез работа със специалисти, с външни организации и институции за осигуряване на всички нужни за оптималното развитие на детето видове подкрепа.
- Мобилизиране на всички деца, родители, учители, приятели на детската градина, в процеси по организиране на кампании и постоянни дейности за подкрепа на детето със СОП.
- Изграждане на истински споделени ценности за богатството на различието, за силата на взаимопомощта и общото усилие.
- Изграждане на постоянна система за отчитане на нуждите на детето и за предприемане на дейности за посрещането на тези нужди по адекватен, но и вдъхновяващ всички начин.

Цели

Да създадем условия за пълноценно развитие на децата със СОП като работим за:

- повишаване на квалификацията на екипа на детската градина;
- осигуряване на адекватна материална база;
- обезпечаване на процесите в детската градина и на детето със СОП с всички необходими учебно-технически средства, които да му помогнат да бъде част от групата на връстниците във всички измерения, както и да развива своя индивидуален потенциал;
- изграждане на доверие и взаимна работа със семейството;
- създаване и поддържане на отношения с външни на училището специалисти и организации, които подпомагат процеса;
- оценка и оптимизиране на всички процеси, дейности и форми на работа в детската градина с оглед същинско приобщаване на децата със СОП.

Дейности

През учебната 2013/2014 г в ЦДГ "Мирослава" бе приета П.М – дете с диагноза „Детска церебрална парализа и епилепсия“, което не може да се придвижва без придружител. Екипът на детската градина спешно се нуждаеше от въвеждането на нови подходи за работа в групата, в която то бе прието. Това наложи промяна в стереотипите за работа с децата и обединяване на усилията с Училищното настоятелство, родителите, институциите и НПО за създаване на подкрепяща за П.М. среда.

Бе създаден екип за подпомагане на обучението и възпитанието на П.М. от учителите на групата, медицинската сестра, ресурсен учител и специалисти, които извършиха диагностика и оценка на психомоторното и когнитивното ѝ развитие, което послужи за изработване на индивидуална образователна програма.

Като основна форма, стимулираща приемането и адаптирането на детето в групата, избрахме играта. В играта се усъвършенстваха двигателните възможности на П.М., концентрацията, грубата и фина моторика, способността за поемане на отговорност. Желанието за приятелство и комуникация ѝ даде възможност да се чувства удовлетворена, да развива възможностите и фантазията си, да преодолява неувереността си. Важно значение имаха използваните интерактивни методи, напътствията, поощренията и доверието.

Нуждата на П.М. от столче, в което да седи сама, обедини всички – родители, деца, учители, НПО и др., и тя се превърна и в обща кауза и отговорност. С общи усилия на организирано коледно тържество, ѝ бе подарен

детски рехабилитационен стол "Джъмбо". Рехабилитационният стол осигури на П.М стабилност и възможност да стои седнала продължително време.

Целенасочената ни работа за приемането и подкрепата от страна на децата от групата, имаше положителни резултати. Създадена бе позитивна подкрепяща среда. За всичко това допринесе и преструктурирането на материалната и информационна среда. Осигурени бяха необходимите учебно-технически средства, учебни помагала и дидактични материали за реализиране на индивидуалната образователна програма на П.М.

Важен акцент в работата ни бяха празниците и развлеченията като интегративна форма на педагогическо взаимодействие. През месец февруари 2014 г., под мотото „Приятелството прави добро детето и изпълва със обич сърцето!“, Училищното настоятелство и родителите инициираха „Карнавал на приятелството“, на който децата дефилираха с карнавални костюми на любими герои. Част от Карнавала бе и П.М., облечена в своя костюм на тигърче. На този ден всички деца получиха подаръци, с които да играят заедно и да опознават света, а П.М. бе изненадана с индивидуален подарък от Германия – детска инвалидна количка, с която да се придвижва на дворната площадка и да споделя по-активно общите игри.

Организирахме два концерта, с които събрахме средства за предстоящата операция на П.М. в чужбина, както и за рехабилитацията ѝ след операцията. За втория концерт избрахме нетрадиционна форма, където родителите бяха актьори, а децата – зрители. Децата искрено се радваха на артистичните изпълнения на родителите си.

Традиционният „Карнавал на приятелството“ през месец февруари 2015 г. събра отново децата, за да станат част от вълшебния свят на доброто. С помощта на Училищното настоятелство, те подариха на П.М. осигурената от Чехия проходилка. Малчуганите разбраха, че макар и различни, когато сме добри един към друг, можем да бъдем щастливи заедно.

Със средства от бюджета на детската градина, с подкрепата на училищното настоятелство и много родители, в дворното пространство бе изградена рампа и бяха монтирани специални съоръжения, които дадоха възможност на детето със СОП да участва по-активно в игрите и да се забавлява като всички останали деца.

Резултати

Благодарение на позитивната нагласа на родителите и на партньорите в проекта „Да оставим следи на доброто“, екипът на ЦДГ „Мирослава“ успя да реализира поставените си задачи и спомогна за по-бързата и успешна адаптация и социализация на П.М в детската градина. Осигурихме за нея достъпна архитектурна и информационна среда, помогнахме да бъде част от детската градина като всички останали деца, а те от своя страна – да приемат различните като равни на тях. Интегрирането на дете със СОП бе трудна задача, но с усилията на всички, спомогнахме П.М. да има своите лични постижения и успехи. Подобриха се уменията ѝ за самообслужване, повиши се нивото на знания и умения по образователните направления, когнитивните и комуникативни ѝ способности.

След операцията и рехабилитацията, за която събрахме пари с благотворителни концерти и чрез партньори, П.М. вече проходи и през настоящата година ще постъпи в първи клас.

Устойчивост и трансфер на практиката

Нашата работа с деца със СОП ни даде възможност да преосмислим отношението си към тях, да ги приемем и да търсим начини за съвместно решаване на проблемите. Ние потърсихме съдействие и финансиране от бюджета на детската градина, родители, настоятелството, НПО, от физически лица, от благотворителни концерти, в които родители и деца са активни участници.

Ние смятаме, че променихме нагласите на екипа на детската градина, децата, родителите и обществеността. В нашата работа и инициативи привлякохме колеги от училища и други детски градини, които откликнаха с желание и от сърце.

Описаната практика е илюстрирана през индивидуалния случай на едно от децата със специални образователни потребности в детската градина, но този подход се прилага съобразно нуждите към всички деца със СОП, които ние интегрираме.

Смятаме, че нашият модел и изведен опит могат да бъде успешно прилагани и в други детски градини и училища, тъй като засяга всички важни и задължителни равнища и сфери, които трябва да се променят, за да бъде включването на децата със СОП стимулиращо, полезно и вдъхновяващо за всички.

Адрес и координати на организацията

ЦДГ "Мирослава"

Радка Гъркова – директор, Светлана Симеонова – старши учител

Пловдив, бул. Пещерско шосе 28

+359 32 642 350, dg_miroslava@abv.bg

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

СОУ „Димитър Талев”, гр. Добрич

Същност на добрата практика

В рамките на училищната практика се използват игри за развитие на пространствената ориентация на децата, на речта и социалните отношения и инициативата за развитие на толерантност и съпричастност към децата с различни образователни потребности. Важно е в процеса на обучение да се развиват всички възможности и канали, през които децата получават информация за себе си, за другите и за света около тях.

Използваният в училището метод се основава на съчетаването на елементи от метода на сензорната депривация и рефлексията, основана на споделяне на опит и преживявания при преминаване през различни роли.

Целта на играта е да се развият уменията на децата да се ориентират в пространството само чрез гласови инструкции. На всяко едно от децата се завързват очите, като останалите им подават словесни инструкции как по-бързо и лесно да уловят картонени рибки с малки въдички. Последователно всяко дете преминава през този опит. Така те се учат на доверие, на изслушване, на взаимопомощ, на разбиране за това колко различно се чувстваш, когато сменяш позицията си и на толерантност по отношение на начините и времето, с които всеки един се справя със задачата. Всяка игра приключва със сериозна дискусия за това кой какво е чувствал, какво и защо е направил.

Този подход помогна на децата не само да усещат, да мислят за даден проблем и неговото решение, но и да разграничават емоцията от логиката, информацията от нейното творческо лично интерпретиране и различните начини, по които реагират при един и същ стимул.

Тази игра помогна на децата да развият чувствителност към хората със зрителни увреждания. Повиши се интересът към начините, по които те се справят с различните предизвикателства. Този интерес прерасна в ежегодна училищна кампания и в устойчива училищна политика, свързана със създаване на среда за подкрепа на децата със специални образователни потребности.

Целеви групи

Деца и ученици с и без СОП на възраст 5-8 години, учители в детски градини, начални учители, ресурсни учители

Методология

Възприятието е основен психически процес, при който се формират цялостни сетивни образи на предмети и явления, намиращи се в даден момент в обхвата на сетивните органи. Методът на частична сензорна депривация (лишаване от сензорна стимулация на даден орган) се използва за различни цели. Една от тях е свързана с изостряне на чувствителността към информацията, която постъпва от другите сетивни органи. По този начин се увеличава вероятността да бъдат възприети дори слаби стимули, които в обстановка на нормална стимулация не се възприемат и минават под прага на сетивата.

Този подход може да се използва и за целта на социалното учене при децата. Както подходът на „мислещите шапки“ на Едуард де Боно създава среда, в която се разглеждат поотделно различни гледни точки, така и методът на сензорната депривация може да се използва, за да започне да се разглежда съответна ситуация от различни перспективи. По този начин се увеличава чувствителността към различните позиции и възможности и се развива толерантност към различните условия и начини, по които децата и възрастните учат и се развиват.

Комбинирането на различни симулативни игри, беседи с децата и учителите, тренинги с учителите, логоритмика, арт-терапия, работа по малки проекти и представяне на всички резултати в специални изложби, позволява на всички деца да участват по начин, който би позволил да се представят със силните си страни, да работят заедно и да си помагат в изпълнението на общи задачи.

Дейности

Идеята за тази инициатива се зароди след занятие в логопедичния кабинет с деца от предучилищна група. Първоначално бе създадена играта, в която всяко дете трябваше в ситуация на зрителна депривация, да се справи със задачата – да улови картонени рибки, следвайки гласовите инструкции на своите съученици. В изработването на макета за играта се включиха самите деца. Те направиха рибките и въдичите – от пръчици с връв, в чиито

краища прикачиха малки магнити. Завързването на очите автоматично фокусира вниманието върху другите сетива и така децата започнаха да усещат света по съвсем различен начин. Първоначално децата възприеха играта като закачка. Започнаха да се смеят на „рибаря“ (със завързаните очи), на който никак не му беше лесно да улавя рибките, защото те постоянно се местеха от ляво на дясно. След като всеки влезе в ролята на рибар, нещата се промениха. Децата започнаха да разпитват за хора, които наистина не виждат добре, интересуваха се как се придвижват те по улиците, как пресичат пешеходната пътека, как се обличат и как се хранят, как четат...

Така се зароди инициативата в СОУ „Димитър Талев“ – Добрич „Играя, съобразявам, толерантен съм“. Тя се провежда около 3 декември – Международен ден на хората с увреждания. В рамките на кампанията децата се информират относно различните видове нарушения, намират и споделят истории, за да разберат и усетят, че хората със специални образователни потребности полагат много усилия, за да постигат целите си – със собствен темп, способности и мисъл, свързани с ежедневието им.

Децата играят от сърце, проучват и представят отговори на въпросите как се помага на човек с нарушено зрение, с увреден слух или с двигателни проблеми. Чрез различни дейности те разбират какво да направят при среща с хора с увреждания, какъв начин на комуникация е подходящ за използване в различните случаи, каква помощ могат да предложат, а не на последно място развиват и уважение към правото на човека с увреждане да избере, да откаже или да обясни от какво се нуждае.

След проведените игри децата от предучилищната група и първокласниците рисуват по какъв начин комуникират хората с нарушен слух, как се придвижват хората с нарушено зрение, как всички деца играят заедно. Специалната изложба показва личните позиции на децата, като изразените от тях отношения отново се използват за дискусии и за взаимно учене. Част от игрите, които се провеждат в рамките на часовете по толерантност, се заснемат. Те са обединени във филма „Играя, съобразявам, толерантен съм“.

Целият натрупан опит и създадените добри училищни практики са споделени с колеги от други учебни заведения по време на два практикума с учители от детски градини и училища в Област Добрич.

Цели и резултати

За да се посрещат нуждите и на учителите, и на различните ученици, е важно в центъра да се поставят взаимоотношенията и моделите на общуване, които са толкова важни, колкото и преподаването на учебните предмети.

Затова основните *цели* са:

- създаване на среда за утвърждаване на отношенията на доверие, сигурност, толерантност и подкрепа;
- развитие на емпатията чрез ситуации, в които се оставяш да те водят, следваш това, което другите имат да кажат и слушаш и чуваш тях;
- разработване на работещи училищни практики за въвеждане на проблематиката на децата със специални потребности като поредица от възможни за изпълнение от децата правила и поведения.

Резултати

Създадени са методики за:

- преминаване от предметно-действено към абстрактно-логическо мислене с елементи на рефлексия;
- развитие на ключови лични и социални компетентности на децата, свързани с изява на личните страни, взаимодействие и общуване с връстниците и оказване на подходяща по вид подкрепа;
- повишаване уменията на деца за следване на правила в тяхната последователност;
- стимулиране мотивацията за учене, използвайки различни средства и начини.

Сложено е началото на устойчива училищна практика.

Учениците от СОУ „Димитър Талев“ се присъединиха към инициативата на фондация „Очи на четири лапи“, наречена „Куче от станиол“. В кампанията, в специално обозначени кутии на обществени места се изхвърлят отпадъци от станиол, които могат да се рециклират. Целта е средствата от тях да се даряват по сметка на Фондацията в полза на обучението на кучета водачи на незрящи. Със своите специални умения, кучетата могат да спасят стотици хора от изолация. В нашето училище, педагози и ученици работят заедно, за да повишат своята чувствителност и информираност към проблемите на хората с увреждания. Проведеният урок по толерантност получи широк отзвук в национален мащаб и информация по темата беше качена в бюлетина на учителите новатори.

Устойчивост и трансфер на практиката

Тази практика не се финансира самостоятелно, но е включена като дългосрочно прилагана училищна политика. Всяка учебна година СОУ „Димитър Талев“ ще осъществява тези дейности, насочени към приобщаването на

децата и учениците със специални образователни потребности. Практиката може да е приложима и в други училища и детски градини, след проведени тренинги с учители.

Разработените материали, игри и логоритмичните упражнения ще бъдат част от сборник с методически пособия за работа с деца със специални образователни потребности.

Адрес и координати на организацията

СОУ "Димитър Талев", гр. Добрич
Весела Панчева-директор, Павлета Цветанова Димитрова-логопед
тел.: 058 690 392, e-mail: dtalev@abv.bg

МОБИЛЕН ЦЕНТЪР ЗА РАБОТА С ДЕЦА СЪС СОП

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

ОУ „Иван Вазов“, Горна Оряховица

Партньори по проекта на ОУ "Иван Вазов" са Община Горна Оряховица, сдружение „ОКСАБ-2006“ и Тракийски университет, Стара Загора.

Същност на добрата практика

„Мобилен център за работа с деца със СОП“ е един от най-мощните проекти, реализирани от ОУ „Иван Вазов“ в периода 2011 – 2013 година, с помощта на който беше изградена развиваща и подкрепяща среда за децата със специални нужди.¹

В рамките на проекта са проведени редица дейности, които сложиха основите на устойчива и системна промяна в училището.

Информационните кампании сред общността, насочени към преодоляването на негативни обществени нагласи спрямо децата със СОП, помогнаха да се изгради стабилна мрежа за взаимодействие и координация между отделните социални и образователни услуги и институции в общността.

Обученията за повишаване на знанията, уменията и компетенциите на учители, специалисти с педагогически функции и координатори на екипи, допринесоха за изграждане на капацитета на учителите за разбиране на специфичните нужди на децата със СОП и за адаптиране на учебното съдържание и методите на обучение към ресурсите на конкретните деца.

Разработеният образователен софтуер създаде условия за допълнително подпомагане на образователния процес на децата със специални образователни потребности, като го направи по-интересен и предизвикателен.

Създаването на клубове по интереси (Арт клуб, Музикална група, Театрална група, Спортен клуб, Туристическа група и клуб на приказките „Фантазия“) беше направено по начин, който позволи активното участие на деца със СОП, а функционирането на клубовете беше насочено към осигуряване на максимални възможности за взаимодействие между всички деца и за изява на силните страни на всички участници.

Реализираното "Училище за родители" създаде подкрепяща среда, в която родителите преодоляваха изолацията и стреса, получаваха реална възможност за адекватна и компетентна помощ за подпомагане развитието на техните деца в семейна среда.

Групите за супервизия и индивидуалното и групово консултиране на учители и специалисти от детски градини и училища в община Горна Оряховица допълнително подпомогнаха изграждането на капацитета на институциите за това да разработват и прилагат политики за включване на децата със СОП.

Провеждането на международна конференция осигури възможност за споделяне на опит със специалисти и от други държави.

¹ Проектът е финансиран от Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" към Министерство на образованието, младежта и науката и стартира в началото на месец ноември 2011 г., като продължителността му бе 18 месеца.

Целеви групи

20 деца и ученици със СОП, 15 родители на деца със СОП, 221 учители от детски градини и училища от община Горна Оряховица.

Методология

Реализирането на практиката се основава на следните основни подходи – общностен, системен и основан на правата подход. В рамките на тези подходи се идентифицират потребностите и ресурсите на всички ключови групи в общността и се планират основани на силните страни и съобразени с нуждите интервенции.

Комбинирана се различни мерки, за да може да се изгради цялостна училищна политика за интеграция на децата и широка мрежа от подкрепа в извънучилищна среда за интегрираното обучение. Тези мерки са свързани както с форми за повишаване на уменията и възможностите за взаимодействие между различните групи (деца, учители, родители), така и по отношение изграждането на подкрепяща включващото обучение материална и обучителна среда.

Специален фокус в интервенциите за децата са: изследване на нуждите на конкретното дете и насочване на подходящ за него пакет от мерки за подкрепа; индивидуални планове за обучение; прилагане на различни форми и методи на обучение, съобразени с общото или моментното състояние на детето; адаптиране на учебно съдържание; индивидуална работа с логопед и психолог; активно включване на детето в общи с другите връстници форми на извънкласни занимания.

За учителите е осигурено първоначално и допълнително обучение, супервизии и подкрепа в процеса на работа. За родителите са изградени групи за саморазвитие, взаимно учене и подкрепа.

Дейности

В рамките на проекта е направено проучване на обществените нагласи по отношение интеграцията на децата и учениците със СОП в образователната система сред 400 родители и учители от община Горна Оряховица. Реализирани са поредица от информационни кампании сред общността, подпомагащи преодоляването на предразсъдъци, стереотипи и негативни обществени нагласи спрямо децата със специални образователни потребности.

Проведени са обучения на 60 учители и педагогически специалисти от детски градини и училища от община Горна Оряховица за работа с деца със СОП и е разработен помощен образователен софтуер.

Сформирани са и 6 извънкласни групи по интереси, в които деца със СОП и техните връстници заедно в продължение на 18 месеца работиха в неформална творческа среда по следните направления: Арт клуб, Музикална група, Театрална група, Спортен клуб, Туристическа група за провеждане на походи и екскурзии, Клуб „Фантазия“ – креативно измисляне и разказване на приказки и карнавал.

Изграден и оборудван е Мобилният център, чрез който са реализирани 168 индивидуални консултации с логопед, 117 индивидуални консултации с психолог за деца и родители на деца със СОП.

Създадена е нова форма за взаимодействие и подкрепа на родителите на деца със СОП – „Училище за родители“, в което бяха реализирани 64 групови занятия за взаимопомощ, подкрепа и обмен на информация по различни теми и проблеми.

В рамките на проекта 221 учители и педагогически специалисти от детски градини и училища получиха възможност да се включат в 42 групови и индивидуални супервизии по теми, свързани с работата им с деца със специални потребности.

В Международната конференция на тема „Интеграция на децата със специални образователни потребности в обществото и образователната система“ се включиха представители на различни организации и институции от страната, от Великобритания и от Русия.

Изграден е модел за взаимодействие между различните ключови институции – местни НПО, община, доставчици на социални услуги, училища, граждани и специалисти.

В рамките на проекта бяха закупени множество специализирани дидактически материали за работа с деца със СОП, специално поръчани от Великобритания.

Цели и резултати

Основната цел на инициативата и на утвърдената след първоначалната реализация практика е подобряване достъпа до образование и обучение на деца и ученици със специални образователни потребности в училища и детски градини на територията на община Горна Оряховица.

Най-важният резултат, който бе постигнат, е повишената мотивация за включване в образователния процес на децата със СОП и техните родители, както и повишената толерантност и разбиране от страна на техните съученици и учители. Особено видим ефект от реализацията на проекта бе установен в детските градини, където след преминалото обучение и супервизии на учителите, се увеличи броят на приеманите в детските градини деца със СОП.

Устойчивост и трансфер на практиката

Мобилният център за работа с деца със СОП продължава да функционира посредством редовни консултации с логопед и/или психолог и всички основни дейности, реализирани в рамките на проекта.

Един от партньорите – сдружение „ОКСАБ-2006“ мултиплицира резултатите, като от юни 2013 г. продължава една от дейностите по проекта (клубове по интереси) в Дневен център за деца с увреждания в Горна Оряховица, където част от целевата група по проекта ще се включва, тъй като са потребители на Дневния център.

В резултат от изпълнението на инициативата, бяха привлечени ключови специалисти от социалната сфера с опит и експертиза в работата си с подобна целева група. Беше създадена мрежа от партньорства с оглед ефективното осъществяване на дейностите, в които важна роля заеха Тракийският университет, Стара Загора, сдружение „ОКСАБ-2006“ – Горна Оряховица и Община Горна Оряховица. Широкото партньорство позволи на повече заинтересовани страни да бъдат участници в дейностите по проекта, включително и малките населени места на общината. Мобилният център беше признат от местните власти като иновативна социална услуга, която успя да запълни вакуума от липсата на Център за обществена подкрепа в периода 2011-2013 година. След приключването на този проект и по инициатива на ръководството и участниците в него, беше иницирано създаването на Център за обществена подкрепа към Община Горна Оряховица, който беше разкрит през 2014 година.

Понастоящем ОУ „Иван Вазов“ развива нова инициатива – „Училището – център в общността“, която се реализира с подкрепата на сдружение „Национална мрежа за децата“. В тази инициатива се доразвиват и част от основните цели и идеи за приобщаване на родителите, общността и всички групи деца и ученици в училището като един образователен, социален и културен център.

Училището разполага с двама логопеди и един психолог, като в началото на новата учебна година (2015-2016 г.) се предвижда издаването на логопедична работна книжка в помощ на родителя, която засяга работата с деца в предучилищна възраст и първи клас и включва различни упражнения, приложими в домашна среда. Целта на пособието е да подкрепи родителите на деца със СОП и да съдейства за подобряване взаимодействието и системния подход между родители и специалисти по отношение работата с деца с различни дефицити.

Адрес и координати на организацията

ОУ „Иван Вазов“, Горна Оряховица
Катерина Иванова Златкова-Дончева, пом. директор,
тел. 0618 67000, www.ivazov.org

МОДЕЛЪТ „КАРЛСТАД“ ЗА УЧЕНЕ НА ЕЗИК

Автор: Моника Ингемарсон, Норвегия

Кратко описание

Програмата за езиково обучение прилага цялостен подход към всички индивидуални и групови фактори, които оказват влияние върху развитието на речта при децата, като обръща специално внимание на естествената среда, в която се учи и практикува речта от децата. Детето никога не е пасивен получател или зрител, а участва активно и учи чрез своите преживявания. Мотивацията на детето е важна за ученето и затова фокусът е върху стимулиране на инициативността на детето и използване на играта като естествена дейност, чрез която то учи и развива умения. Много често детето с езикови нарушения се нуждае от друга форма на адаптиране на обучителния процес към специфичните нужди на конкретното дете. Затова създаването на позитивна, сигурна и

привлекателна среда и модел на обучение има общи, но и строго индивидуални параметри в зависимост от конкретния случай. В центъра на избора на модели и подходи винаги се поставят способностите, нуждите и интересите на детето. Всяко дете е уникално и расте в различна среда. Ето защо целият процес – от иницирането на интервенциите до прилагането на практиката – включва адаптиране към темпото на отделното дете, отчитане на неговия напредък и индивидуално структуриране на средата, материалите и взаимодействията. Програмата поставя акцент върху обучение за развитие на речта и използването ѝ, като подкрепя детето в ежедневните му дейности в дома, в детската градина или в училище. За всяка една от тези сфери на развитие на детето се разработват адекватни упражнения, формулират се ясни и постижими цели, проследява се непрекъснато напредъкът на детето и се създават нови игри и упражнения за всяка нова цел, по отношение на последващото развитие на детето.

Целева група

Деца с различни говорни затруднения, техните родители, специалисти, работещи с деца с говорни затруднения.

Методология

Моделът се базира на следните основни подходи:

- семейно-ориентиран подход;
- холистичен/цялостен подход;
- поставяне на детето с неговите ресурси в центъра на избора на методи за оценка на нуждите му и на интервенциите за развитие на потенциала на детето;
- изграждане и работа в партньорство с всички групи, които влияят върху създаването на средата, в която детето живее и учи;
- включване на детето в групи за взаимодействие, които са естествени за неговия начин на живот и развитие;
- поставяне на детето в активна позиция по време на всички видове взаимодействие с него.

Дейности

При традиционния начин за работа с деца с говорни и езикови проблеми на „експертите“ се оставя целият процес – от определяне на проблемите, до обучението на родителите и персонала как да работят с детето, за да бъде подкрепено в неговото развитие. Интервенцията в тези случаи се провежда в клинична или изкуствено затворена обстановка и случващото се остава известно само на детето и на терапевта. Моделът „Карлстад“ е антитеза на този подход. При него се въвежда друг начин на работа, базиран на взаимодействието на естествени за съответното дете групи за езикова интервенция. Тези групи представляват образователен инструмент за провеждане на говорно и езиково обучение в ежедневието (Йохансон, 1997 г.). В центъра е семейството – основният фокус на групата е детето и неговото семейство, а взаимодействието е основано на партньорството. Фундаменталната идея за действията на групата, е че детето развива своите езикови умения въз основа на нуждите си в средата си. Животът се живее чрез взаимоотношенията, дейностите, общуването и работата с другите и ученето на езика се осъществява в същия социален контекст и културна рамка. Групата за взаимодействие се състои от родителите, роднините, логопеда, персонала в местното детско заведение или училище и други хора, които влизат в кръга на детето, като всички те работят в тясно сътрудничество и партньорство. Членуването в групата е доброволно и се базира на демократични принципи – всички членове са равни и различните им знания за детето има равен статут. Групата работи с дългосрочна перспектива и провежда редовни срещи, за да обсъжда говорното и езиковото обучение и как да бъдат осъществени на практика общите им цели. Членовете имат различни роли и всеки отговаря за своята индивидуална част от обучението. Групата може да бъде мощен инструмент за инициране на промени в уменията на детето за общуване. Всички групи за взаимодействие се различават в зависимост от членовете им и детето. Взаимодействието започва, когато родителите вземат решение, че желаят тази форма за планиране на интервенция. Родителите канят основните лица, които участват пряко в ежедневния живот на детето, да участват в групата. Сред тях могат да бъдат роднини, съседни, специалисти и други важни хора. Когато тези хора имат споделена представа за това как децата учат език и за специфичните затруднения, които забавят процеса при тяхното дете, те могат да осигурят жизненоважна подкрепа и да посредничат при процесите като педагози в ежедневната среда.

Родителите и роднините в групата за взаимодействие са постоянните хора в живота на детето, докато специалистите често се променят. Неспециалистите са по-важни в групата от специалистите, защото те ще останат в живота на детето в дългосрочен план.

Чрез редовните срещи се създава форум, в който всички могат да общуват по конструктивен начин и специализираните знания на специалистите могат да бъдат обединени със естествените знания на присъстващите в

ежедневния живот на детето. (Важно е да се осъзнае, че знанията за уменията на детето да общува често се познават по-добре от онези, които са близо до него, отколкото от специалистите).

Фундаментален аспект на модела „Карлстад“ е акумулирането на колективното разбиране и знание на членовете на групата за взаимодействията, в които детето развива речта си. Абсолютна предпоставка за успеха на групата е нейната информираност за езиковите познания на детето и за възможностите за развитието на речта на децата.

Чрез модела „Карлстад“ групата за взаимодействие прави оценка на начина, по който детето учи в процеса на взаимодействие с другите, и на значението и приноса на всеки един за формиране на социалния контекст на развитие на детето. Чрез творческия си подход към решаването на проблемите, основан на знанието за детето, членовете на групата създават целенасочена система за общуване, приложима за детето, и планират интервенцията. Структурата на програмата за интервенция е индивидуализирана, което означава, че детето насочва, чрез реакциите си, посоката на интервенцията. Детето никога не може да бъде пасивен получател или наблюдател, а трябва да има възможност да създава своите собствени преживявания. Ученето на езика трябва да бъде забавно и приятно за всички. Програмата за интервенция е и холистична: развитието на общуването се разглежда като неразделна част от общото развитие на детето – моторно, перцептуално, когнитивно, емоционално и социално.

Способността да се определят целите и да се съгласуват най-добрите начини за постигането им е важно предизвикателство за членовете на групата. Общият поглед към предизвикателствата и нуждите на детето се създава чрез дискусия в групата за взаимодействие и членовете ѝ заедно определят целите на програмата, идентифицират основните цели, разделят ги на достатъчно малки подцели, които да бъдат постижими за детето, и предлагат упражнения и процедури. Информацията от предварителните оценки се считат за ключови за планирането на оптималния напредък на детето. Интервенцията се планира така, че да бъде осъществена по структуриран начин, за да се помогне на детето да се справи със задачите, и се обобщава чрез „Формуляр за езиково обучение“ (фигура 1 по-долу). Групата за взаимодействие има за цел също така да улесни гладкия преход на детето към различни среди. Това се подкрепя от членовете в групата, които познават детето добре.

Формуляр за езиково обучение за ХХ				
Период:				
Обща цел:				
Дата на оценяване:	Частична цел	Ресурси/метод	Отговорност за обучение	Отговорност за генерализиране
Прагматика				
Лексика				
Граматика				
Фонология				
Прозодия				

Фигура 1: Примерен документ за планиране на интервенция на група за взаимодействие

Цели се определят не само за детето, но и за възрастните в групата за взаимодействие. Възрастните споделят отговорността за езиковото обучение като поемат различни роли, обсъждат подходите за използване, начина, по който да се осъществява обучението, и начина за генерализиране на новото знание в ежедневието. Всички членове на групата следват едни и същи стратегии, но всеки от тях дава на детето възможности да придобива знания и умения по различни начини и в различни среди. Най-важното, всеки се стреми да бъде ефективен партньор за общуване на детето.

Цели и резултати

Осигуряване на максимално близка до естествения начин на живот на детето среда за обучение и за развитие на езиково-говорните умения.

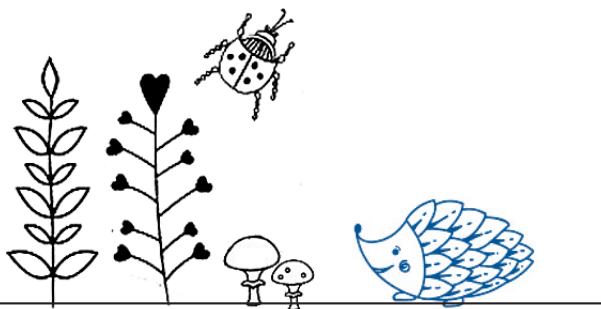
Признаване на ролята и значението на всеки един значим възрастен или връстник в процеса на развитие на детето.

Създаване на набори от подходи, методики и инструменти, които стимулират общото развитие на детето – моторно, перцептуално, когнитивно, емоционално и социално.

Овластяване на детето, семейството и естествените групи, в които то е включено, и развитие на техния капацитет за подкрепа на детето.

Устойчивост и възможности за трансфер на практиката

Практиката е приложима в различен контекст като най-важното условие за нейното ефективно прилагане е личната човешка и професионална ангажираност на всеки един от възрастните, които се включват в групите за подкрепа на езиково-говорното развитие на детето. Важен елемент в този процес е нагласата за отделяне на необходимото време, споделените ценности и принципи и уважението към приноса на другите, независимо от тяхната роля или позиция.

ПРОГРАМА „ЛЕТЯЩ СТАРТ“ (FLYING START)

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

Правителството на Уелс

Кратко описание

Flying Start е водеща програма в сферата на ранната детска възраст на правителството на Уелс, стартирана през 2006-2007 г. Тя е разработена на основата на доказателства от международни изследвания за най-ефективните подходи и мерки за подпомагане развитието на децата в периода на ранното детство.

Flying Start цели да направи решаваща промяна в качеството на живот на децата на възраст под 4 г. в някои от най-необлагодетелстваните райони в Уелс. Мултидисциплинарната програма обхваща набор от 4 „универсални“ сфери на подкрепа и развитие, свързани с основни права на децата и техните родители. Услугите, предоставяни в рамките на Програмата, са достъпни за всички деца на възраст под 4 г. и техните семейства, в рамките на целевите географски области. Насочването на услугите става въз основа на критерии, свързани с концентрация на деца под 4 г., живеещи в домакинства, получаващи обезщетения.

Програмата предлага широка гама от подкрепа за децата и родителите. Обект на подкрепата за децата са качествени грижи за детето в ранна детска възраст. Работата с родителите е насочена към изграждане на умения за грижа и лична устойчивост. Основните сфери за подкрепа са:

- качествена полудневна грижа за деца на възраст 2-3 години;
- подобрена услуга за домашни посещения от здравен специалист;
- развитие на родителския капацитет;
- подкрепа за развитието на речта, езика и комуникативните умения.

Целеви групи

Деца до 4 години и техните родители.

Методология

В рамките на Програмата е разработено ръководство за планирането и предоставянето на услугите за децата и семействата във всяка една от основните четири сфери на подкрепа. Общото изискване към услугите е те да:

- бъдат включващи децата и семействата и достъпни за тях;
- отчитат специфичните и допълнителните потребности на всички деца и техните семейства;
- зачитат потребностите на деца и семейства от различни етнически, културни и религиозни групи;
- бъдат внимателни към стреса, който семейството изпитва;
- ангажират семействата като използват подход, базиран на силните страни.

Дейности

По програмата Flying Start в Уелс работят над 3000 специалисти и практикуващи лекари. Сред специалистите има акушерки, диетолози, социални работници, медицински и образователни психолози, речеви и езикови терапевти, помощен персонал за отглеждане и възпитание на деца, както и детегледачи.

Всички те предоставят отделните услуги, които варират като обем, продължителност, интензивност и тежест на някои от компонентите. Точният пакет на комбинацията от услугите се определя въз основа на индивидуален профил на семейството.

Цели и резултати

Flying Start играе ключова роля в политиките и мерките в Уелс за „борбата с бедността“. Тя има за цел да даде на децата по-добър старт в живота. В по-дългосрочен план се очаква, че когато децата станат млади хора, те ще бъдат малко по-облагодетелствани спрямо ограниченията на общностите, в които те израстват. В краткосрочен план програмата не само помага за това родителите да развият необходимите умения, с които да подкрепят развитието на детето си, но също така им дава възможност за достъп до обучение и подкрепа за подобряване на перспективите им за заетост. Безплатната, качествена грижа за децата, предлагана чрез програмата, създава възможност за родителите да се включат в редица обучения, които им помагат за лично израстване и достъп до форми на заетост.

Устойчивост и възможности за трансфер

Програмата Flying Start е обект на постоянна подробна независима оценка. Дейността по оценяване, проведена за период от шест години, включва различни изследователски методи за оценка на изпълнението, предоставянето и въздействието на програмата Flying Start.

Оценката на Flying Start² доказва, че програмата има положително въздействие. Данните от качествената оценка предоставят доказателства за всички очаквани преки резултати от програмата. Това включва доказателства за значими промени в езиковите умения на децата и тяхното социално и емоционално развитие. Изследователите правят заключение, че „програмата Flying Start е променила живота на някои много бедни семейства“. Освен това, оценката на въздействието показва, че резултатите за семействата, ползвали услугите на програмата Flying Start, ги поставят на едно ниво с резултатите за семейства, живеещи в по-облагодетелствани в социално-икономическо отношение райони. Програмата Flying Start е довела до по-голяма ангажираност със създаването и предлагането на услуги, насочени към семейството, в сравнение с периодите преди наличието на Програмата.

В резултат на оценката Правителството на Уелс се ангажира до 2016 г. да удвои броя на децата, които да се възползват от програмата – от 18 000 на 36 000. Това увеличение ще даде възможност да бъдат достигнати до една четвърт от всички деца на възраст под 4 години.

С цел подпомагане предоставянето на програмата е направена значителна инвестиция по отношение на изграждане на необходимата инфраструктура.

Flying Start е един от най-добрите пет ангажимента на правителството на Уелс към политическата програма „За по-справедливо бъдеще“. От 2006 г. до края на март 2016 г. правителството на Уелс ще е отделило 474 милиона паунда за Програмата.

Това финансиране е позволило създаването и подобряването на услуги за отглеждане на деца като модел, в който и родителите могат да получат достъп до помощ и подкрепа за развитие. Според извадка от много бедни семейства, ползвали услугите от Flying Start¹ е установено, че голяма част от родителите са подобрили представата за своя район, като семействата забелязват положителни промени в услугите и съоръженията, които им се предоставят за ползване. Това включва по-добри грижи за физическото състояние като детски площадки и семейни центрове, както и подобрени възможности за социални контакти.

² <http://wales.gov.uk/statistics-and-research/national-evaluation-flying-start/?lang=en>

Адрес и координати на организацията

Правителство на Уелс, Програма „Летящ старт“

<http://gov.wales/topics/people-and-communities/people/children-and-young-people/parenting-support-guidance/help/flyingstart/?lang=en>

ПРОГРАМА „ПОКОЛЕНИЯ“ (SÍOLTA)

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

Отдел за образователни политики в ранното детство към Министерството на образованието на Ирландия в сътрудничество с Early Childhood Ireland

Кратко описание

Síolta (което означава „деца, поколения, потомства“) е Национална рамка за качество на образованието и грижите в ранна детска възраст в Ирландия. Síolta се управлява от Отдела за образователни политики в ранното детство към Министерството на образованието. Рамката е разработена след консултации с широк кръг от заинтересовани страни като инструмент за определяне, оценяване и подпомагане подобряването на качеството на образование в ранна детска възраст във всички среди и услуги, които се грижат за деца на възраст от раждането до шест години.

Всички специалисти в областта на ранното детство, които искат да прилагат Програмата, преминават през групи за обучение и наставничество, след което започват да създават свои индивидуални програми, които стъпват на принципите на Síolta, но в същото време са адекватни на конкретната услуга и на средата, в която се прилага услугата.

Програмата има система от критерии и показатели за качество, които позволяват едновременно да се използват за самооценка, за целеполагане и за външно оценяване на качеството на услугата.

Целева група

Различни специалисти, работещи с и за деца в ранна детска възраст.

Методология

Рамката Síolta се основава на принципи, стандарти и компоненти на качеството. Тя осигурява възможност да се използва като рамка, с насоки за посрещане на предизвикателствата на всекидневната работа на отделни специалисти в сферата на ранното детство и едновременно с това като Програма за осигуряване на качеството (Quality Assurance Programme), чрез която се утвърждават политики и насоки за валидиране на услуги и практики.

Програмата има своя онлайн версия, чрез която се повишава осведомеността, като версията е достъпна за различни специалисти на национално и международно ниво.

Основният подход при въвеждането и прилагането на Програмата е наставничеството, което обхваща множество направления и равнища на работа, характерни за всяка конкретна практика, която предоставя услуги в областта на ранното детство.

Всички преминаващи обучението по програмата специалисти се наставяват от специално обучен и компетентен ментор. За тази цел към Програмата и към организацията Early Childhood Ireland е създадено специално и постоянно работещо звено от ментори.

Ролята на Síolta менторите е да подпомагат всеки отделен специалист или екипите на услугите в областта на ранното детство да използват стандартите на Síolta, да разсъждават върху своята практика и в крайна сметка да работят за подобряване на качеството на практиката в конкретната среда, в която се прилага.

Наставничеството се организира индивидуално, чрез общи клъстер групи за обучение, чрез срещи за създаване на контакти и за споделяне на добри практики.

Важен елемент от прилагането на Програмата са изработените процедури и методология за:

- подкрепа на учителите и възпитателите в процеса на усъвършенстване на своите практики;

- валидиране на равнищата на качество, които се постигат в процеса на практическото прилагане на стандартите на рамката Síolta.

Тези процедури се прилагат от специално създадено за целта звено.

Дейности

Работа в групи

Всеки участник в Програмата се включва в група, която е част от общ клъстер от групи, обединени от сходни характеристики. Всяка група разглежда един от стандартите на рамката Síolta, обмисля и търси как може да го приложи, за да подобри качеството на конкретна работна практика. Чрез сесиите в клъстер групите участниците споделят своите наблюдения и прозрения, осъзнават и разбират важността на наблюдаването и слушането на децата. В резултат на груповата работа и менторството участниците разбират как децата създават свой собствен смисъл в процеса на обучение и взаимодействие с възрастните и връстниците. Важен дискуссионен казус е обсъждането на ползата от реструктуриране на обучението в следствие на актуалните ежедневни преживявания на децата и на обучителните дейности, които следват неочакваните интереси на децата. Клъстер групите предложиха възможности за съчетаване на подхода на взаимното учене с професионализма на менторите на Early Childhood Ireland.

Наставничество на място

Наставничеството на място от Síolta менторите на Early Childhood Ireland подпомогнаха цикъла на прилагане и на изследване в практиката на избраните интервенции от работата в групи. Ролята на менторите от Early Childhood Ireland е да подпомогнат и изградят уменията на учителите и възпитателите да прилагат принципите на Síolta в ежедневната си работна практика. Те предизвикват и провокират учителите и възпитателите да размишляват върху своята практика, чрез комбинация от тренинги, моделиране, разсъждаване и анализиране. Менторът помага на всеки един учител или възпитател да идентифицира силните си страни и областите, в които се нуждае от подобрене. В резултат на този процес се приема индивидуален план за действие и процес на изпълнение. Менторите провеждат и семинари на място за останалия персонал и родителите, присъстват на срещи на персонала, ръководството и родителите. Важен аспект от работата на ментора е да предоставя постоянна и съдържателна обратна връзка, която да подпомага индивидите и екипите да събират доказателства, да водят документация, която подпомага изграждането на тяхното портфолио за усъвършенстване.

Самооценка и създаване на портфолио

Програма за осигуряване на качеството (Quality Assurance Programme) Síolta има 4 нива на оценяване на качеството, като 1 е най-ниското, а 4 най-високото ниво.

Член на екипа по оценяване (валидиране) извършва проверка на портфолиото и на степените на изпълнението му на база документи.

Следва посещение на място, което предлага на валидатора възможност за допълнително разбиране на начините на осъществяване на практиката в конкретната работна среда.

Участниците в Програмата представят две портфолия: (1) портфолио за самооценка, документиращо техните отговори на показателите за качество, спрямо всеки един от 75-те показателя на Síolta, и (2) портфолио на доказателства в подкрепа на техните отговори.

Менторът, работещ по оценяване на конкретната практика, преглежда и предлага обратна информация за портфолията, които след това се представят на валидаторите. Всеки конкретен участник или екип, реализиращ конкретната практика, получава уведомление за посещението на място, където заедно с валидатора обсъждат процеса на самооценка и приемат ниво от 1-4 като оценка за всеки стандарт, по който са работили.

Цели и резултати

Създадена е професионална и основана на съвременните изследвания в областта на политиките за ранно детско развитие Национална програма за осигуряване на качество.

Изградени са системи за подкрепа на учителите, възпитателите и другите специалисти, работещи с малки деца в процеса на самооценяване на своите практики и на прилагането на стъпки и модели за тяхното усъвършенстване.

Създадена е прозрачна и насочена към подобряване на качеството система за оценяване на представянето на отделните услуги за малки деца. Оценяването съчетава обективни критерии и показатели на базата на стандартите на Програмата Síolta и избраните за развитие и промяна насоки, заложили в отделните портфолия.

Създаден е модел за развитие и подкрепа на проактивно поведение на работещите с деца, който връща интереса и мотивацията на учителите и възпитателите към работата.

Устойчивост и възможности за трансфер на практиката

Този подход за наставничество в множество направления, на клъстер обучения, изграждане на контакти, наставничество на място, рефлексия, самооценка и оценка, подпомагани от компетентни опитни специалисти по ранна детска възраст е помогнал на много специалисти, работещи в различни услуги за малки деца в Ирландия да обмислят и да подобрят познанията си за качеството, които те предоставят ежедневно на малките деца. Препоръките на учители, възпитатели, родители и ментори, и изготвените портфолиа са свидетелство за ентузиазизираната обучаваща се общност от специалисти по ранна детска възраст в Ирландия.

Адрес и координати на организацията

Национална рамка за качество на образованието и грижите в ранна детска възраст в Ирландия: www.siolta.ie
Early Childhood Ireland: www.earlychildhoodireland.ie

МОБИЛНИ ДЕТСКИ ГРАДИНИ

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

SOS Детски селища Босна и Херцеговина

Същност на добрата практика

В Босна и Херцеговина всяко четвърто дете е в риск от бедност и социално изключване. Висок е броят на децата, които са били обект на насилие. 6% от децата не са завършили задължителното начално образование поради лишения, свързани с бедността. Освен редовното предучилищно обучение, има и подготвителна предучилищна програма за деца на възраст между 5 и 6 години (задължителна в някои части от страната) като база за прием в началните училища. Процентът на децата, посещавали подготвителна предучилищна програма, е 16.3% за Босна и Херцеговина. Общият процент на децата, посещавачи предучилищно обучение, е около 13%. Данните посочват, че по-голямата част от децата в неравностойно положение не живеят в близост до детски градини и че това е една от основните причини тези деца да нямат възможност за достъп до предучилищно обучение, което намалява тяхната възможност за правилно развитие. С оглед на тези данни достъпът до предучилищно обучение на децата от семейства в неравностойно положение се оказва много труден, а обхващането – ниско. За да се адресират проблемите с неадекватното обхващане на децата във форми на предучилищното обучение в селските райони, SOS Детски селища Босна и Херцеговина разработи така наречените Мобилни детски градини. Основната им цел е да предоставят обучение по официалната предучилищна програма за деца, които нямат възможност за достъп до предучилищно обучение.

Целеви групи

- Деца от уязвими социални групи – от семейства в риск от разпадане.
- Деца в предучилищна възраст – в период на подготовка за начално образование от райони, отдалечени от детски градини.
- Родители/семейства.
- Начални учители.

Методология и дейности

Мобилните детски градини се откриват в отдалечени и селски райони, в които е създадена възможност за достъп до официална предучилищна програма като подготовка за успешно включване в училище на най-маргинализираните и уязвими деца. Основният акцент е върху децата от семейства в риск от разпадане и семейства, засегнати от социални, емоционални, етнически, здравни, финансови и материални проблеми. Тези деца и семейства се подкрепят и чрез Програмите за укрепване на семейството на SOS Детски селища Босна и Херцеговина, които насърчават интегриран подход към детското развитие. Така, чрез тези дейности се предоставя

подкрепа на деца в неравностойно положение от отдалечени райони, за да се осигури техния достъп до качествено предучилищно обучение.

Мобилните детски градини насърчават равенството в достъпа до предучилищни програми за най-уязвимите деца и освен това подкрепят правилното им развитие в детството, включително развитието на техните познавателни, социални и емоционални умения. Основните принципи акцентират върху: използване на методология, фокусирана около децата; подкрепа за родителите като основен фактор в грижата и обучението на техните деца; инвестиране в качеството на преподавателите и изграждане на техния капацитет; работа в партньорство с общността.

Учебната програма е организирана като официален учебен план, предписан от компетентните органи (Педагогическия институт и Министерствата на образованието) и се изпълняват от учители с висше образование в сферата на предучилищното образование. Съгласно официалния учебен план, образователната програма е организирана в цикли, с допълнителни занятия, които целят да подкрепят познавателното, емоционалното и социалното развитие на децата.

Тези мобилни детски градини са организационни елементи от Детските градини на SOS Детски селища в Горажде и Мостар, поради липсата на предучилищно обучение в тези географски райони. Мобилните детски градини са позиционирани в местните училища. Партньори в осигуряване на финансиране и подкрепа за тези дейности са местните органи и различни дарители.

Цели и резултати

Цели

Осигуряване на достъп до предучилищно образование и грижа за децата в Босна и Херцеговина чрез разкриване на детски градини в селските райони, където живеят деца в неравностойно положение.

Създаване на условия за оптимално развитие на деца в риск от бедност и социално изключване в ранна детска възраст.

Резултати

Успехът на подхода на Мобилните детски градини е докладван в документи на правителството от учебна 2013/2014 година. В тях е посочено, че между 95% и 100% от децата на предучилищна възраст в района на Горажде, които преди са били лишени от достъп до детски градини, са включени в предучилищното обучение.

Проследяването на индивидуалното развитие на децата, както и текущите наблюдения върху преподавателите в Мобилните детски градини, показват следните резултати:

- развити умения за общуване, социална и емоционална стабилност и креативност;
- задоволителни резултати от оценката на степента на готовност за училище (резултати от тестове);
- задоволителни резултати съгласно индикаторите за успех в началното училище (в края на първи клас);
- по-добро разбиране на ползите от предучилищното обучение от страна на родителите, учителите, училищните ръководства;
- няма напуснали училище през първата година.

Официалните резултати от изпитването на деца, посещавали Мобилни детски градини, преди влизане в училище, показват следните констатации:

- периодът на адаптация на децата е по-кратък;
- децата са много по-запознати с динамиката на групите, работата по групи и съществуването на правила;
- децата обсъждат различни теми по-открито, общуват по-лесно и вземат повече участие;
- наличие на по-голяма самостоятелност в осъществяване на занятията и използване на класната стая у децата, преминали през програма на Мобилна детска градина.

Устойчивост и трансфер на практиката

Мобилните детски градини са успешен начин за адресиране на конкретни проблеми с достъп до предучилищно обучение за децата в Босна и Херцеговина и представляват лесен за разпространение модел както в различни райони на Босна и Херцеговина, така и в други райони в Европа, срещащи подобни проблеми.

Адрес и координати на организацията

SOS Детски селища, Босна и Херцеговина

Уебсайт: www.sos-ds.ba

ПРОГРАМА „ПЪТУВАНЕ В ДЕЙСТВИЕ” (AISTEAR IN ACTION)

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

Национален съвет за учебни програми и оценка (National Council for Curriculum & Assessment - NCCA) Ирландия.

Early Childhood Ireland национална неправителствена организация в Ирландия.

Кратко описание

Aistear на ирландски означава „пътуване”. Това е името на рамкова учебна програма за ранна детска възраст, разработена през 2009 г. от Националния съвет за учебни програми и оценка (National Council for Curriculum & Assessment - NCCA) в Ирландия. През 2011 г., NCCA и организацията за ранно детство (Early Childhood Ireland) започват инициатива за разработване на учебни програми, с които да се обогатят досегашните програми, предоставяни на децата в периода на предучилищната възраст. В рамките на инициативата се събират разкази на учители и възпитатели за техния опит от използването на различни подходи и методи, с които те обогатяват учебната програма за децата. Тази инициатива е кръстена Aistear in Action.

Целева група

Учители, възпитатели, деца, родители.

Методология

Инициативата „Пътуване в действие” използва рефлексията като основен подход за изследване на специфични ситуации и действията на учителите и възпитателите, които са типични или нетрадиционни в процеса на разнообразяване на обучителните програми, с които работят. 24 учители и възпитатели на деца в ранна детска възраст са включени във форми за описание и разсъждаване върху своята практика и в процес на идентифициране на действия за подобрене на техните практики и на средата, в която израстват децата. Учителите и възпитателите работят в услуги за деца, които са ситуирани в седем специфични социално-икономически среди. Всяка среда със своите специфични фактори оказва конкретно влияние върху детското развитие. Учителите и възпитателите сами идентифицират области от практиката, които да се изследват (Blenkin и Hutchin, 1998; Mc Niff, 2010 г.). Чрез групови и индивидуални форми на рефлексия, подпомогнати от ментор, те разработват нови идеи за обогатяване на учебната програма, на образователната среда и набелязват практики и начини за включване на тези идеи в ежедневната им работа.

Този подход на изследване на действията се основава на три основни принципа.

- **Подход отдолу нагоре**

Учителите и възпитателите са подкрепени и работят в партньорство с менторите, за да развият капацитета си да създадат своя собствена учебна програма, която отразява социалния, културния, структурния и ресурсен контекст на средата и семействата, в които израстват техните ученици.

- **Подход, базиран върху силните страни**

В работата с учителите и възпитателите се разчита на силните им страни и на ресурсите на средата, в която израстват децата в периода на ранното детство. Учителите и възпитателите се насърчават да бъдат рефлексивни, гъвкави и чувствителни в процеса на общуване с децата. Всички усилия и интервенции при разработването на учебната програма са съсредоточени върху интересите и силните страни на децата и семействата им.

- **Подход на партньорство**

Партньорството между учителите, възпитателите, децата, родителите, представители на NCCA и Early Childhood Ireland е основен фактор за организиране на процеса и за въвеждане на всички планирани интервенции за промяна.

Дейности

Учителите и възпитателите, работещи като изследователи на действия в техните реални среди на обучение и развитие на децата, са подкрепени от двама ментори - специалисти по ранна детска възраст и длъжностно лице по образованието от NCCA, като се използва модел на наставничество в множество направления на работа. Общата рамка за всички дейности се състои от четири елемента:

- общ клъстер от групи за обучение и за работа в мрежа;
- семинари за професионално развитие;
- наставничество и подкрепа на място в реалната работна среда;
- форми и средства за споделяне на добри практики.

По време на работата менторите изграждат среда, в която насърчават и подкрепят учителите и възпитателите да виждат, изследват и осмислят нови възможности за разработване на учебни програми и за използване на различни методи и подходи, които са адекватни на спецификата на средата, от която произхождат децата и на условията в конкретните детски градини.

Използвайки специално създадена рамка за рефлексия учителите и възпитателите имат възможност да анализират, да задават въпроси и да разсъждават върху своята практика на място в рамките на фокусирани групови дискусии с другите участници в тази програма.

Учителите и възпитателите са насърчени да документират резултатите от обучението на децата, давайки гласност на обучителните постижения на децата пред родителите. Документирането става чрез използването на технология, предоставена от NCCA. Основен акцент е описанието на интерактивния, социален и динамичен характер на обучението и развитието на децата. Технологията се основава на използването на мултимедийна документация, чрез която се подкрепя развитието на рефлексивна практика, анализ, самооценка и оценка на конкретните практики и идентифициране и планиране на промени.

В допълнение към IT оборудването, предоставена от NCCA, участващите получават безвъзмездна помощ от NCCA от общо 3200 евро за двете години на проекта за подпомагане на екипната работа в извънработно и извънучебно време. По този начин се признава и важноста на всеки момент от организацията на услугите за ранна детска грижа, за разнообразяване на подходите, методите, програмите и средствата чрез които се предоставят услугите.

Цели и резултати

Учителите и възпитателите развиват:

- своите разбирания и практики в подкрепа на обучението и развитието на децата в различни етапи от техния живот и спрямо средата, в която живеят и учат;
- умения за изследване на техните практики и работни ситуации;
- умения да разработват своята текуща учебна програма, за да съответства на подходите, определени от Инициативата „Aistear“;
- опит при документиране и описание на резултатите от обучението на децата и на своя собствен опит в обучението;
- активно отношение към практиките на други възпитатели, готовност за участие в професионални групови дискусии, посещения на сродни организации и споделяне на материали, ресурси и документация.

Децата получават по-качествено обучение и постигат по-добри обучителни резултати.

Родителите са по-ангажирани с обучението на техните деца.

NCCA и Early Childhood Ireland получават информация, описание на базирани на доказателства практики и модели на различни видове и начини на предоставяне на услугите в периода на ранното детство.

Най-същественото постижение е разбирането и описанието на различните видове подкрепа, необходими на отделните учители и възпитатели за прилагане на рамковите учебни програми за ранна детска възраст в рамките на различен социално-културно-икономически контекст.

Устойчивост и възможности за мултиплициране

Инициативата „Пътуване в действие“ позволи на 24 учители и възпитатели от седем различни образователни контекста да изследват ирландската рамка на учебна програма за ранна детска възраст, да работят за разработване на вълнуваща, предизвикателна и привлекателна учебна програма, базирана на проучванията, интересите и въпросите на децата за света около тях. Този подход на изследване на действията, на избор и прилагане на стратегии, на прилагане на модели на наставничество, адекватни на ресурсите на отделните хора и екипи, позволи да се направят важни изводи за разнообразието от начините за постигане на значими за децата резултати.

Резултатите от инициативата признават значението на степените на свобода и подкрепа на учителите и възпитателите в процеса на създаване на реални и адекватни възможности за промяна и подобряване на качеството

в услугите за образование и грижа в ранна детска възраст.

Този модел и подход може да бъде възпроизведен в други социални и културни контексти.

Адрес и координати на организацията

Национален съвет за учебни програми и оценка (National Council for Curriculum & Assessment - NCCA) Ирландия.

Early Childhood Ireland е най-голямата национална организация в Ирландия, която има повече от 3600 членове, по-голямата част от които притежават или управляват услуги за образование и грижи в ранна детска възраст.

За повече подробности относно тази инициатива, моля вижте приложения доклад и влезте в онлайн инструментариума на Aistear www.ncca.ie/aistear toolkit.

ПРОГРАМА „МИНИ ЗООКЪТ“

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

ЦДГ 8 „Христо Ботев“, гр. Варна

Същност на добрата практика

Чрез настоящата практика се описва опитът на ЦДГ №8 „Христо Ботев“ в изграждането на Мини зоокът и използването му в ежедневната образователна и възпитателна работа с децата. Привлечени са и родителите, и екипът на детското заведение в грижата и отглеждането на животните. Идеята е децата да имат повече натрупан реален опит и наблюдения върху живи животни, а не виртуални любимци. Практиката е показала, че грижата за животните изгражда социални умения, екологични знания и създава незабравими спомени у децата.

Целеви групи

В настоящия проект са включени всички възпитаници на детската градина, на възраст от 3 до 7 години, в това число и децата със СОП, техните родители, както и педагогическата колегия и непедagogическия персонал. Особен акцент се слага на децата със СОП и на новопостъпилите деца, защото чрез общуването с животните се преодоляват по-лесно процесите на адаптация в новата среда, създават се условия за учене чрез преживяване.

Методология

В тази практика се използват най-разнообразни практико-приложни методи, наблюдение, беседа, разказ (при по-големите деца), свързване на герои от литературни произведения с реалните любимци. Животните от мини зоокъта се включват както в планираните, така и в свободните занимания, в образователните игри, в подвижните игри и игрите на открито.

Един от най-важните методи е методът на съпреживяването и натрупване на собствен опит чрез активно участие в дейностите по хранене и обгрижване на животните, създаване на емоционална връзка между децата и животните.

Във всички дейности децата са основните действащи лица. Те влизат в нови, лични и уникални преживявания, чрез които се преподават по-лесно уроците от живота и практиката.

Всяка дейност – хранене, ресане, наблюдение, почистване стимулира любопитството и задаването на въпроси и по този начин децата се чувстват съпричастни и сътруднически.

Екипът на детската градина и родителската общност са активно ангажирани с дейностите по поддръжка и обогатяване на мини зоокъта.

Дейности

В тази практика се използват най-разнообразни практико-приложни методи, наблюдение, беседа, разказ (при по-големите деца)

Конкретните дейности, които реализирахме са следните:

- Определяне на място за мини зоокъта, монтиране на клетки и други приспособления за животните. Постоянно обновяване на наличния инвентар, съобразно нуждите на животните.
- Организиране на две изложби с домашни любимци на децата от детската градина, съпроводени с концерти и участието на Росица Кирилова и предаването „ На животните с любов”.
- Организиране на есенен карнавал и празник на плодородието с цел събраните средства от концерта да се използват за храна и поддържане на животните в зоокъта.
- Всяка група от детската градина е „осиновила” по един любимец и се грижи за него – почистване на клетката, осигуряване на средства за храна. Всички животни си имат имена, дадени им от децата и така персонализирането на грижата за тях подсилва желанието и мотивацията на децата за полагане на ежедневните грижи за животните.

На един човек от помощния персонал – помощник-възпитател - има задължение да следи за поддържане хигиената на животните и за осигуряване на храната.

Децата се включват под ръководството на учителките при определени дейности – хранене, закупуване на храна, общуване с животните. В грижата за животните са привлечени и родителите.

Животните са включени като персонажи, в разработено за нуждите на образователния и възпитателен процес – дидактично пособие: „Дидактични игри в стихове и картинки”. Чрез наблюдението и игрите децата усъвършенстват знанията и уменията си, придобиват конкретен практически опит. Това е от голямо значение при работата с деца със СОП. Те са поставени в ситуация на „откриватели”.

Постигнатите резултати са свързани основно с възпитанието на любов към животните, екологична култура и натрупването на собствен опит у децата. Улеснени са процесите на адаптация към детската градина и живота в нея, особено за децата със СОП, които успяват да преживеят уникални чувства – да се грижиш за друго живо същество.

Основна помощ получаваме от зоомагазини, които ни осигуряват храна, аксесоари и други необходими за животните предмети, като тези контакти са опосредствани от родителите, които се включват в различни акции с благотворителна цел. Помагат ни и приятели на детската градина, на които им харесва идеята, бичат животни и самите те отглеждат такива.

Цели и резултати

В детската градина екологичното образование не се осъществява в отделно образователно направление. То има отношение към абсолютно всички дейности. Ето защо именно в детската градина са налице огромни възможности за реализиране на екологични цели и задачи.

Целите, които надграждаме през всяка година от откриването на мини зоокъта са:

- Оформяне на мини зоокът в сградата на детската градина и създаване на нормални условия за отглеждането на малки животни и птици: хамстери, зайци, катеричка, папагали, гугутки, канарчета, скатийка, чинчила и др., без това да е в разрез със санитарно-хигиенните условия и изисквания на детското заведение;
- Формиране на позитивно отношение на децата към заобикалящия ги животински и растителен свят, лично самосъзнание и отговорност към опазване на околната среда и грижа за животинските и растителни видове;
- Изнасяне на част от дейностите от дневния режим и занимания на децата сред естествена среда, с участието на животните от мини зоокъта

Устойчивост и трансфер на практиката

Практиката е лесно приложима във всяко детско заведение, което желае да я въведе. Много е подходящо да се прави обмен на животните с цел обновяване, разнообразяване и т.н. При нас се е случвало да дадем животинче на дете от детската градина, което много се е привързало към него. Друг път, когато някои от птиците и животните имат потомство, се дават на зоомагазини, а те от своя страна ни осигуряват безплатна храна или аксесоари. Така се поддържа една мрежа от заинтересовани, което засилва усещането за приобщаване към

значима и важна кауза. Децата обичат да се чувстват като спасители, откриватели, помощници, а тази практика им създава това усещане. Децата се учат и на бюджетиране, например: колко средства са необходими за месеца за един домашен любимец, как могат да се осигурят тези средства. Други важни теми, свързани са: как да харчим разумно, кое животно с какво се храни, можем ли да яде от храната, която и ние ядем. Тези задачи с практически характер възпитават и образоват едновременно и са много полезни за съвременните деца, които са леко откъснати от реалния живот и търсят информация за всяко нещо от интернет.

Адрес и координати на организацията

ЦДГ 8 „Христо Ботев“, гр. Варна

www.cdg8hristobotev.com

„ИНТЕГРАЦИЯ ЧРЕЗ ТВОРЧЕСТВО“

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

Организация Местенцето, София

Същност на добрата практика

Изработване на мартеници с деца и родители и продажбата им на фирми.

Избрахме да се фокусираме върху творческа дейност поради три основни причини:

- възрастта не дава преднина;
- всеки може да работи на собственото си ниво, сам творчески да реши какви материали да използва и кога да опита нещо ново;
- освободени от правилата, децата и родителите откриват своята креативност, разговорите, въпросите и споделянето се случва непринудено и без съпротиви.

Целеви групи

Основната целева група бяха децата със СОП, техните родители и съученици.

Косвено обаче достигнахме и до учителите им, родителите на децата без специални потребности, както и до хора от екипите на фирмите, решили да закупят нашите мартеници.

Методология

Съвместна работа, при която децата и родителите са основната група, която обсъжда и взема решения, предлага варианти и създава продукти. Менторство от страна на специалистите, които координират процеса и създават условия за приятна работа и спокойна атмосфера.

Първоначално бяхме планирали различни теми, които да се обсъждат, докато се твори (екология, български традиции и обичаи и др. подобни), но децата и родителите имаха други въпроси, така че решихме да не следваме плана и в съвсем неформални разговори обсъждахме различия в културите, етносите в България, как се поздравяваме, какво е рециклиране и защо е добре да даваме нов живот на някои боклуци.

Цели и резултати

Цели

Родителите, децата със и без специални потребности да творят и създават заедно продукти, които носят радост и удовлетворение.

Децата без специални потребности да имат възможност да посетят ресурсния кабинет и той да не е някакво „тайно“ място, на което отиват част от съучениците им.

Всички деца да имат възможност да видят съучениците си извън учебна среда, да общуват и играят заедно. Децата със специални потребности да „докоснат“ успеха си и да разберат колко талантиливи и креативни са. Да се съберат средства за извънучилищни дейности с децата и за закупуване на нови подходящи игри и дидактични материали.

Резултати

13 деца (7 със специални потребности и 6 без) и 4-ма родители в продължение на няколко седмици доброволно отделяха по два часа от свободното си време, за да работят заедно. В резултат децата със специални потребности намериха съмишленици в класовете си и вече не бяха сами. Родителите имаха възможност да се опознаят и да видят, че и други семейства преминават през подобни трудности. Децата усетиха сами успеха и щастието да работят заедно. Благодарение на работилничката и подкрепата на две фирми, които закупиха мартеничките за служителите си, успяхме да посетим две кинопрожекции, една еко - къща (където децата работиха на грънчарско колело, приготвиха сами обяда си и поиграха на воля) и Природонаучния музей. За децата резултатът от работата им беше също толкова вълнуващ, колкото и самото изработване на мартеничките, защото част от тях до момента не бяха влизали в кинозалон, сядали зад грънчарско колело и разглеждали музей.

Устойчивост и трансфер на практиката

Първоначалното закупуване на част от материалите стана с наши лични средства, всички деца и родители доброволно донесоха материали, които използват от вкъщи. Практиката беше повторена и за Коледа (но с коледни картички).

В момента подобни работилнички се случват в училището, но изделията не се продават, а се подаряват на близки и значими за децата хора.

Адрес и координати на организацията

Организация Местенцето, София

Станимира Христова

GSM: 0899149569

E-mail: smirra@mestenceto.com

ИГРОТЕРАПИЯ „ПАРАШУТ“

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

Седмична детска градина „Теменуга“ с групи деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания гр. Плевен.

Същност на добрата практика

Играта е една от дейностите, които носят най-голяма радост на децата. Тя им позволява да развиват различни умения – от тези в сферата на двигателната активност и фината перцепция, до придобиването на самоувереност, изграждането на връзки с другите деца и опознаване на света.

Включването на допълнителен музикален елемент превръща играта в част от музикално-игровите занимания, с които децата развиват усещане за движения, музикален ритъм, синхрон.

Игротерапия „Парашут“ е специално въведена музикално-двигателна дейност с развиващ характер. В нея могат да участват различен брой деца в зависимост от възрастта и наличието на деца със специални потребности.

Децата са облечени в удобни дрехи, които позволяват свободно, гъвкаво и самостоятелно движение. Те се подреждат около голям цветен парашут и изпълняват координирани ритмични движения под музикален съпровод. Емоционалният завършек на играта е моментът, в който децата остават покрити с парашута за малко. Времетраенето на дейността е 8 – 10 минути.

Създаването на тази игра е в резултат на усилия да се намери гъвкава, атрактивна педагогическа форма, която да се осъществява в една неформална обстановка за раздвижване и разтоварване на децата, особено на децата със СОП, които имат и физически увреждания.

Целеви групи

Няколко 6-годишни деца, от които 3 деца със СОП.

Методология и дейности

Едно от постиженията при съчетаването на музикално – двигателни форми е въвеждането на елементи, които позволяват едновременно да се развиват координацията на движението на тялото в синхрон с ритъма на музиката и фината моторика. С названието финна моторика се обозначават движенията на пръстите на ръцете, които са важен елемент от общото развитие на децата. Д-р Мария Монтесори говори за това, че ръцете са инструмент на мозъка, т.е. развивайки моториката на ръцете, се развива ума на детето. Моториката оказва влияние върху развитието на паметта и мисленето, говорната реч и писането, логическото мислене и концентрацията.

Всяко едно ритмично движение активизира дейността на човешкия мозък. Ето защо се препоръчва заниманията за развитие на чувството за ритъм, да започват от най-ранно детство, в достъпна за предучилищната възраст форма – ритмични упражнения и игри.

Постепенно с израстването на децата моториката се структурира във все по-точни и сложни жестове, които се наричат координация, които позволяват на детето повече автономност и лекота на движенията.

Разнообразието в организацията при провеждане на музикално-игровите занимания създава възможност и за натрупване на музикалнорухови представи, които:

- развиват интерес и желание у децата да участват активно в учебна и творческа дейност;
- намаляват чувството на безпокойство;
- повишава степента на релаксация.

По този начин се създават предпоставки за овладяване и разбиране на езика на тялото, който притежава индивидуалност, основана на опита на всеки човек. Така се постига и възможност за синхронизиране на двигателната дейност с преживяването на емоции и тяхното изразяване.

Цели и резултати

Основната цел е повишаване на емоционалното благополучие на децата чрез:

- развиване на координацията на движенията и чувството за ритъм;
- снижаване на напрежението при децата със специални образователни потребности;
- стимулиране положителното взаимодействие между децата при работа в малка група.
- В резултат на многократното повтаряне на играта децата постигат:
- усъвършенстване в координацията на движенията и фината моторика;
- повишено желание за включване в други различни игрови двигателни дейности (особено важно за децата с двигателни ограничения);
- удовлетвореност от собствените преживявания и проява на емоционално отношение към ритмичните движения.

Устойчивост и трансфер на практиката

Практиката може да бъде приложена във всички детски градини и училища като игрова дейност, снижаваща напрежението и стимулираща положителното взаимодействие между децата при работа в малка група.

Адрес и координати на организацията

Седмична детска градина „Теменуга“ гр. Плевен

Мария Георгиева Михова

GSM: 0889345476

E-mail: maria.mihova@abv.bg

ОПИТЪТ НА ОДЗ „ЩАСТЛИВО ДЕТСТВО“ - ПЛОВДИВ

Наименование на организацията, реализирала добрата практика

ОДЗ „Щастливо детство“ - Пловдив

Същност на добрата практика

В ОДЗ „Щастливо детство“ има създадена добра организация и изградена традиция в работата с деца със СОП. За изминалите години сме работили и продължаваме работата с общо 8 деца със СОП, от които 4 са били на ресурсно подпомагане. За правилната им и адекватна социализация организираме различни индивидуални и групови дейности. Всички мерки имат общи елементи, но и строго индивидуални компоненти. Общите са свързани с изграждането на доверие между учителите и родителите, с осигуряване на толерантно и уважително отношение на всички деца и родители към децата със СОП, както и с обезпечаване на работата с детето с всички необходими образователни и материални ресурси. В изграждането и поддържането на доверие и партньорство между родителите и учителите се включват родителите и учителите на всички деца, защото те заедно създават естествената среда, в която детето със СОП общува, взаимодейства, играе и учи. Индивидуалните компоненти включват различни комбинации от подходи, методи и форми на взаимодействие, вкл. обезпечаването на ресурсно подпомагане, които са адекватни на конкретното дете със СОП.

Всички практики в детската градина са интегрирани в нормалната ежедневна работа, тъй като сме приели, че по този начин се осигурява правото на образование и развитие на всяко дете. Дейностите с децата със СОП следват естествения ритъм в детската градина като те се подпомагат в тази степен, в която им е необходимо, за да могат да бъдат пълноправни участници в целия процес.

Целеви групи

Всички деца в детската градина, вкл. децата със СОП, всички учители и родители.

Методология и дейности

В процеса на създаване и поддържане на политики по отношение на интеграцията на децата със СОП в детската градина се поддържа постоянна рамка от методи и дейности. Такива са:

- провеждането на общи срещи за информиране и постигане на съгласие;
- създаване и обработване на анкети (за проследяване на мнението, нагласите и оценките на родителите и учителите);
- организирането на специализирани лекции и беседи за повишаване на информираността;
- индивидуални разговори и консултации, отворени както за родителите на децата със СОП, така и за родителите на останалите 100 деца;
- работа в екип с 4-ма ресурсни педагози, 2-ма психолози, 1 логопед;
- поддържане на постоянно взаимодействие със социални услуги и медицински специалисти;
- организиране на постоянна поддържаща квалификация на учителите, но и на целия помощен персонал;
- планиране на общи дейности за децата, в които всички могат да участва пълноценно и заедно, вкл. такива на територията на детската градина, но и извън нея;

- организиране на индивидуална работа с децата със СОП;
- осигуряване на ресурсно подпомагане;
- разработване на специални и индивидуални игри и осигуряване на специфични образователни материали, необходими на конкретното дете;
- включване в дейностите за подкрепа на децата на всички, които имат отношение към тяхното развитие – в процеса е включен целият персонал на детската градина, родителите и много външни специалисти.

Въпреки трудностите, страха, колебанията с много търпение и любов търсихме и намирахме решения. Продължаваме да се справяме с предизвикателствата като по този начин развиваме капацитет и увереност за справяне с несигурността, която често изпитват родителите и децата.

Детската градина има изградени устойчиви партньорства с Общинска администрация, Факултета по детска дентална медицина към Медицинския университет в Пловдив, с 6-то РПУ, с неправителствени организации, вкл. Съюз на слепите - Пловдив и особено много с Ресурсен център за подпомагане на интегрираното обучение - Пловдив. Всички те заедно и поотделно подпомагат изпълнението на комплекса от дейности на детската градина.

Цели и резултати

Цели по отношение на децата:

- да се създаде цялостна среда, за спокойното и конструктивно адаптиране на детето в групата на връстниците;
- създаване на спокойна, щадяща и подкрепяща среда за развитие на фината моторика, говорната и двигателната активност, уменията за общуване, игра и самообслужване;
- за някои от децата - да проведат, да проговорят, да се научат да откликват на въпросите на възрастните, да изразяват себе си, използвайки различни средства;
- да научим всички деца на толерантност към децата и хората с различни проблеми.

Цели по отношение на родителите:

- оказване на подкрепа на родителите на децата с проблеми за продължаване и награждане на работата в ДГ;
- изграждане на отношения и среда на доверие, грижа и уважение, за да можем заедно да отчитаме нуждите, напредъка и сферите за подкрепа на децата в тяхното индивидуално развитие;
- повишаване на информираността на всички родители за нуждите и проблемите на децата със СОП за изграждане на толерантно и уважително отношение към децата със СОП в процесите на общуване между възрастните и между възрастните и децата.

Цели по отношение на екипа на детската градина:

- да развият познания, умения и нагласи за различните видове подходи и реакции при взаимодействието с децата с различни специални потребности;
- да придобият умения за създаване на образователна среда, подкрепяща индивидуалното развитие на всяко дете със СОП;
- да бъдат подкрепени с цел създаване на увереност в избора на подходящи за конкретните деца интервенции.

Резултати

Всички поставени цели бяха постигнати в една или друга степен. Трудностите бяха много, но с търпение, разбиране и упорит, ежедневен труд постигнахме и постигаме огромен напредък в развитието на децата.

Всички деца със СОП са получили нужната им комплексна и индивидуална подкрепа в своето развитие. Те са постигнали значими и видими резултати, които са им помогнали в процеса на преход към училище и адаптиране към изискванията на учебната среда. Посочваме само 2 примера:

- дете с множество увреждания и силно ограничени двигателни и говорни умения, проходи, проговори, стана контактно и втора година успешно се обучава в масово училище, постига добри резултати с помощта на ресурсен учител.

- дете със Синдром на Даун, прието в яслена група беше подкрепяно в своето развитие и вече е записано в масово училище.

Коренно се промени и отношението на родителите към децата със СОП, повиши се и нивото на компетенции на педагозите като по този начин ОДЗ „Щастливо детство“ се утвърди като институция, в която деца със СОП се приемат, подкрепят се по всякакъв начин в индивидуалното им развитие и се подготвят успешно за постъпване в първи клас.

Гордеем се от огромния прогрес на всички деца със СОП и продължаваме да се интересуваме от техния напредък и развитие, дори след като са напуснали детската градина.

Устойчивост и трансфер на практиката

Практиката се финансира от бюджета на детското заведение и допълнителните средства за деца със СОП.

Дългосрочното продължаване на практиката се осъществява чрез Стратегията за развитие на ОДЗ „Щастливо детство“, Годишните комплексни планове и др.

Споделяме практиката си с други детски градини чрез презентации, доклади, обмяна на опит, открити уроци и дискусии в детската градина.

Опитът от работата ни е споделен на Национална конференция и регионални съвещания.

Практиката е интегрирана в нормалната дейност на детската градина и ние я възприемаме като професионална и човешка отговорност към постигането на благоденствие на децата и като задължителен елемент от организацията и управлението на всички процеси, свързани с грижата и образованието на всяко дете.

Адрес и координати на организацията

ОДЗ „Щастливо детство“

Пловдив 4006 ,ул. „Вратцата“ № 4

Евгения Попиванова – директор

Тел.: 0884202414, 0879637484

evgenia_popivanova@abv.bg

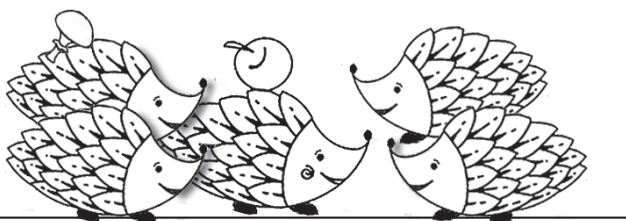
В ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всички знаем колко е важно интеграцията на децата да става в ранните детски години, в които най-интензивно се формира представата на детето за себе си, за другите и за света. Знаем и колко много предизвикателства и грижи съпътстват процеса по приобщаване на децата със специални образователни потребности в детската градина. Липсата на традиции в приобщаването на децата със СОП в детската градина и редицата трудности, често водят до усещането за безпомощност и неразбиране от страна на учители, родители, връстници.

Затова все още именно учителите и директорите чрез своята човешка и професионална отговорност се справят с нелеката задача да интегрират и социализират детето със СОП успешно и да балансират взаимоотношенията в средата.

Въпреки трудностите все повече родители и специалисти стават част от процеса на промяна. Все повече

хора успяват да проявят нужната зрелост и да станат част от подкрепящата среда за децата със СОП като активно допринасят за изграждане на толерантност и активност при създаването на представата на децата за света. Защото само заедно можем да осигурим сигурност и начини за оптимално развитие на всички деца и да създаваме свят с по-големи справедливост, равнопоставеност и гарантирани права за всеки.

В електронния вариант на настоящия Сборник с добри практики са включени допълнителни практики от страната и чужбина, както и обобщени изводи и препоръки:
<https://karindom.org/priobshtavashto-obrazovanie/>